

Τουρκία και Ελλάδα: Καιρός να Επιλυθεί η Διένεξη στο Αιγαίο

I. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας έχουν πλέον εξομαλυνθεί σε σχέση με τις εποχές όπου οι δύο σύμμαχοι στο ΝΑΤΟ έφτασαν σε τρεις περιπτώσεις πολύ κοντά σε μια μεταξύ τους σύρραξη εξαιτίας των εντάσεων πάνω από το Αιγαίο. Το εμπόριο, οι επενδύσεις, η αμοιβαία συνεργασία και ο τουρισμός έχουν θέσει στο περιθώριο επί μέρους ζητήματα όπως το Κυπριακό, το οποίο πρώτο τροφοδότησε τη διένεξη στο Αιγαίο στις αρχές του 1970. Οι συχνές διμερείς συνομιλίες και η ανεπίσημη παύση από πλευράς Τουρκίας των στρατιωτικών υπερπτήσεων πάνω από τα ελληνικά νησιά κατά το 2011 καταδεικνύουν ότι η περίοδος αυτή μπορεί να είναι κατάλληλη για την εξεύρεση μιας λύσης. Η νέα ισχυρή κυβέρνηση της Τουρκίας, η οποία εξελέγει τον Ιούνιο, ενδιαφέρεται να επιδιώξει την περαιτέρω αναγνώρισή της ως υπεύθυνη περιφερειακή δύναμη, επιλύοντας τα προβλήματά της με τις γείτονες χώρες και υπερπηδώντας τα εμπόδια για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Με την Αθήνα να χρειάζεται, εν μέσω οικονομικής κρίσης, οποιαδήποτε οικονομική βοήθεια και τη μέγιστη δυνατή ασφάλεια, αυτή η μη αναγκαία και δυνητικά επικίνδυνη διένεξη θα πρέπει να επιλυθεί. Μια καλή στρατηγική προϋποθέτει μια σειρά από συγχρονισμένα βήματα που θα προετοιμάσουν αντίστοιχα την κοινή γνώμη σε αμφότερες τις πλευρές και θα οδηγήσουν σε μια αμοιβαία συμφωνία, η οποία θα μπορούσε να περιλαμβάνει, σε περίπτωση που κριθεί αναγκαίο, και μια ενδεχόμενη προσφυγή σε διεθνή δικαστήρια.

Παρά τη σχετική ηρεμία των τελευταίων χρόνων, η οποία είχε ως αποτέλεσμα να μην συγκαταλέγεται το Αιγαίο στα φλέγοντα ζητήματα που έχει να αντιμετωπίσει η διεθνής κοινότητα, ο κίνδυνος της αναζωπύρωσης εξακολουθεί να υφίσταται. Οι Έλληνες ανησυχούν για την ασφάλεια των εκατοντάδων νησιών που είναι πολύ εγγύτερα στην Τουρκία παρά στην ηπειρωτική χώρα. Οι Τούρκοι φοβούνται το ενδεχόμενο να αποκοπούν από το μεγαλύτερο μέρος του Αιγαίου και των ανοιχτών θαλασσών σε περίπτωση που η Ελλάδα επεκτείνει μονομερώς τα χωρικά της ύδατα και καθιερώσει νέες θαλάσσιες ζώνες δικαιοδοσίας της. Οι διαπραγματεύσεις για την επανένωση της Κύπρου και η ενταξιακή πορεία

της Τουρκίας οδηγούνται σε αδιέξοδο. Αν, παρ' όλα αυτά, η Άγκυρα και η Αθήνα οδηγηθούν σε επίλυση της διένεξης στο Αιγαίο, το βήμα αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει να πειστούν οι Ελληνοκύπριοι για τις καλές προθέσεις της Τουρκίας και θα αποτελούσε μέρος των διαπραγματευτικών διαπιστευτηρίων της Τουρκίας προς την ΕΕ.

Μεγάλο μέρος της διαφωνίας για το Αιγαίο αναπτύχθηκε μετά το σχεδιασμό από την Αθήνα του πραξικοπήματος του 1974 στη Λευκωσία με σκοπό την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, και την επακόλουθη εισβολή και κατοχή του βόρειου τμήματος του νησιού από την Τουρκία. Η διένεξη έχει πλέον πάψει να αφορά αποκλειστικά τις θαλάσσιες ζώνες (τα χωρικά ύδατα και την υφαλοκρηπίδα) και περιλαμβάνει πλέον ζητήματα που σχετίζονται με τον εναέριο χώρο, τις υπερπτήσεις, τη στρατιωτικοποίηση των νησιών του Αιγαίου και τις περιοχές πληροφοριών πτήσεων. Η γεωγραφία του Αιγαίου Πελάγους είναι περίπλοκη, και περιλαμβάνει πλέον των 2.400 νησιών, κυρίως ελληνικών, αλλά και σημαντικές θαλάσσιες οδούς, οι οποίες αποτελούν την οικονομική δύναμη και την πηγή ασφαλείας της Τουρκίας.

Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι το διεθνές δίκαιο, όπως περιγράφεται με λεπτομέρειες στην ευρώς επικυρωμένη σύμβαση του 1982 των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), της παρέχει το αναφαίρετο δικαίωμα της επέκτασης των χωρικών υδάτων της κατά δώδεκα ναυτικά μίλια από τα σημερινά έξι. Περιγράφει την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας ως το κυριότερο πρόβλημα και πιστεύει πως αυτό πρέπει να επιλυθεί από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔΧ) και όχι μέσα από διμερείς διαπραγματεύσεις. Για χρόνια η Τουρκία παρέμενε απρόθυμη να καταφύγουν στο ΔΔΧ για την εκδίκαση των ζητημάτων σε ό,τι αφορά το Αιγαίο και επέμενε στη λύση των διμερών συνομιλιών, αν και από το 1997 και έπειτα δεν αποκλείει την προσφυγή σε δικαστικά μέσα, εφόσον πρόκειται για από κοινού αποδεκτά όργανα. Η Τουρκία φοβάται ότι μια επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων θα μπορούσε να αποκόψει την πρόσβασή της σε σημαντικές θαλάσσιες οδούς και στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Το κοινοβούλιό της απείλησε με κήρυξη πολέμου σε περίπτωση που η Ελλάδα μονομερώς επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα· η Άγκυρα προβαίνει σε συμβολικές

επιδείξεις της δύναμής της, οι οποίες μέχρι πρόσφατα περιλάμβαναν στρατιωτικές πτήσεις πάνω από ακατοίκητα ελληνικά νησιά. Όλοι, συμπεριλαμβανομένων και των κρατών στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας που διασχίζουν το Αιγαίο με κατεύθυνση τη Μεσόγειο και παραπέρα, επιθυμούν να εξασφαλίσουν ασφαλή και ανοιχτή πρόσβαση και πέρασμα.

Σήμερα, αμφότερα τα μέρη υιοθετούν μια πιο εποικοδομητική προσέγγιση στο θέμα. Το επιτελείο των υπουργείων Εξωτερικών τους έχει συναντηθεί περισσότερες από 50 φορές για 'διερευνητικές συνομιλίες' από το 2002, με σκοπό να καταφύγουν για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας και πιθανόν και για άλλα άλτα ζητήματα στο ΔΔΧ. Κεκλεισμένων των θυρών, αμφότερα τα μέρη συμφωνούν ότι οι συνθήκες έχουν αλλάξει αρκετά, ώστε να επιλυθεί η διένεξη, η οποία σχετίζεται περισσότερο με την εσωτερική πολιτική των δύο χωρών αντίστοιχα, καθώς επίσης και με τον ψυχολογικό παράγοντα, παρά με μια πραγματική ανησυχία σχετικά με την ασφάλεια. Ωστόσο, η απουσία πολιτικής βούλησης για παραμερισμό των μαξιμαλιστικών θέσεων και αντιμετώπιση της κοινής γνώμης με συμβιβασμούς έχει διατηρήσει τις διαπραγματεύσεις σε αρχικό στάδιο.

Η λογική αυτή είναι κοντόφθαλμη. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία θα επωφελούνταν συμβάλλοντας στην επίλυση της μακροχρόνιας και δαπανηρής διένεξης, με τα οικονομικά πλεονεκτήματα του τερματισμού αυτής της κατ'επίφαση στρατιωτικής φιλονικίας να είναι ιδιαίτερα εμφανή για την Ελλάδα. Η Τουρκία, επίσης, θα επωφελούνταν οικονομικά, αλλά εξίσου σημαντικό, ένας τέτοιος διακανονισμός θα μπορούσε να ενδυναμώσει και πάλι τις σχέσεις της με την ΕΕ και να αυξήσει την αξιοπιστία της πολιτικής «των μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες. Η διαδικασία για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα μπορούσε να περιλαμβάνει τα ακόλουθα από κοινού βήματα:

- Πρώτο στάδιο: η Τουρκία επίσημα θέτει τέλος στις υπερπτήσεις πάνω από ακατοίκητα ελληνικά νησιά. Η Ελλάδα δεσμεύεται να προχωρήσει σε αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Αιγαίου με το που επιτευχθεί και επικυρωθεί μια περιεκτική συμφωνία με την Τουρκία που θα αφορά το Αιγαίο, σύμφωνα με δεσμεύσεις στις οποίες είχε προβεί σε μια σειρά προηγούμενων συνθηκών. Η Τουρκία δεσμεύεται να προχωρήσει σε ταυτόχρονη διάλυση της Τέταρτης Στρατιάς της ή σε μετεγκατάστασή της μακριά από το Αιγαίο.
- Δεύτερο στάδιο: αμφότερα τα μέρη να ανακοινώσουν ότι είναι έτοιμα να διαπραγματευτούν ειδικές συμφωνίες για το Αιγαίο, οι οποίες θα ευθυγραμμίζονται με τις γενικές αρχές της ευθιδικίας και των ειδικών συνθηκών της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Η

Ελλάδα να αναγνωρίσει δημόσια ότι η Τουρκία, ως παράκτιο κράτος, έχει δικαιώματα που πρέπει να συνυπολογιστούν σε περίπτωση οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών του Αιγαίου, λαμβάνοντας υπόψη ότι τέτοιου είδους ζητήματα έχουν διευθετηθεί ή επιδικαστεί από άλλα κράτη που διαθέτουν ακτογραμμές και μοιράζονται την ίδια θαλάσσια περιοχή. Η Τουρκία να δεσμευτεί δημοσίως ότι θα επικυρώσει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας και θα αναγνωρίσει καταρχήν το διεθνές δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα κατά δώδεκα ναυτικά μίλια. Οι δύο πλευρές από κοινού να διακηρύξουν ότι οι διαπραγματεύσεις θα περιλαμβάνουν τη διατήρηση των διαδρόμων ανοιχτής θάλασσας προς όλα τα μείζονα τουρκικά λιμάνια, καθώς επίσης και τα τουρκικά στενά στη Μαύρη Θάλασσα, τα οποία μπορεί να χρησιμοποιηθούν για τη διεθνή ναυσιπλοΐα.

- Τρίτο στάδιο: η Ελλάδα και η Τουρκία να διαπραγματευτούν την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων τους με βάση την αρχή των δώδεκα ναυτικών μιλίων ως όριο. Να συμφωνήσουν επί των ενδιάμεσων θαλάσσιων ορίων, όπου αυτά τα όρια συμπίπτουν και στη μείωση των ελληνικών χωρικών υδάτων, όπου αυτό κριθεί απαραίτητο, για να διασφαλιστούν οι διάδρομοι ανοιχτής θάλασσας για τις διεθνείς μεταφορές μέσω του Αιγαίου. Να συμφωνήσουν εκ των προτέρων ότι θα εξουσιοδοτήσουν το ΔΔΧ να επιδικάσει, σύμφωνα με τις αρχές που αναφέρθηκαν στα στάδια δύο και τρία, οποιαδήποτε διένεξη σχετικά με τη χάραξη των ορίων των χωρικών υδάτων.
- Τέταρτο στάδιο: η Τουρκία και η Ελλάδα να θίξουν τα οποιαδήποτε εναπομείναντα ζητήματα, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας, και επομένως, να απευθυνθούν για οποιοσδήποτε εναπομένουσες διαφορές στο ΔΔΧ..

II. ΕΝΤΑΣΕΙΣ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

Το Αιγαίο Πέλαγος έχει υπάρξει πεδίο αντιπαλότητας μεταξύ των Τούρκων και των Ελλήνων για αιώνες, ειδικά μετά τον πόλεμο της ανεξαρτησίας των τελευταίων από την Οθωμανική Αυτοκρατορία (1821-1832). Η τουρκική στάση είναι φορτισμένη από τη μνήμη των εδαφικών απωλειών. Για τους Έλληνες, το Αιγαίο αποτελεί θεμελιώδες κομμάτι της ταυτότητάς τους, το κέντρο της αρχαίας αθηναϊκής και βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ωστόσο, μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης το 1923 με την οποία καθιερώθηκαν τα σύγχρονα σύνορα της Τουρκίας και της Ελλάδας, το Αιγαίο έπαψε να αποτελεί πηγή διένεξης για τα επόμενα 50 χρόνια. Αυτό συνέβη, εν μέρει, επειδή οι πιο εκτεταμένες θαλάσσιες

ζώνες έτυχαν αναγνώρισης ως διεθνείς νομικοί όροι μόλις κατά τις δεκαετίες μεταξύ 1950 και 1980.¹ Κυρίως, όμως, επειδή η εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο χωρών κατέρρευσε τη δεκαετία του '70, όταν τις εκτεταμένες συγκρούσεις στην Κύπρο μεταξύ της ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας και της τουρκοκυπριακής κοινότητας ακολούθησαν το πραξικόπημα με την υποστήριξη της Αθήνας και η μετέπειτα τουρκική εισβολή.²

A. ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ (1974-1976)

Τον Ιούνιο του 1974, η Τουρκία έστειλε το *Τσανταρλί*, ένα ωκεανογραφικό σκάφος, συνοδευόμενο από αρκετά πολεμικά πλοία για να ερευνήσουν εκείνα τα σημεία του Αιγαίου, όπου οι διεκδικήσεις των Ελλήνων και των Τούρκων όσον αφορά την υφαλοκρηπίδα συνέπιπταν. Η αντίδραση της Αθήνας υπήρξε ήπια, και περιορίστηκε κυρίως σε μια διπλωματική διακοίνωση και στην ανάπτυξη μιας μικρής ναυτικής δύναμης.³ Οι πρωθυπουργοί Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ και Κωνσταντίνος Καραμανλής προέβησαν σε κοινή δήλωση το Μάιο του 1975, συμφωνώντας να απευθυνθούν στο ΔΔΧ για το

ζήτημα της υφαλοκρηπίδας και να επιλύσουν τα υπόλοιπα ζητήματα μέσω διαπραγματεύσεων.

Τον Αύγουστο του 1976, η Τουρκία έστειλε το *Χόρα* (επίσης γνωστό και ως *Σισμίκ*), συνοδευόμενο από ένα πολεμικό πλοίο για συλλογή δεδομένων σχετικά με τις σεισμικές δονήσεις στην περιοχή δυτικά του ελληνικού νησιού Λέσβος. Αυτή τη φορά, οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις κήρυξαν γενικό συναγερμό, ο οποίος συνοδεύτηκε από εγχώρια πολιτική αναστάτωση και από καταϊγισμό οργισμένων σχολίων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι δύο πλευρές υποχώρησαν μετά από μεσολάβηση του Ηνωμένου Βασιλείου. Η Ελλάδα τότε προσέφυγε για το ζήτημα αυτό στο ΔΔΧ, το οποίο με τη σειρά του απέρριψε την αίτηση το 1978.⁴ Επίσης, η Ελλάδα υπέβαλε έφεση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, το οποίο μέσω του Ψηφίσματος 395 ζήτησε και από τις δύο χώρες την εκτόνωση της έντασης και την έναρξη διαλόγου. Σε ένδειξη συμμόρφωσης οι δύο χώρες συμφώνησαν στο Πρωτόκολλο Μπερν (11 Νοεμβρίου 1976) τη διαπραγμάτευση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας και ταυτόχρονη αποχή από οποιοδήποτε εργασία εξόρυξης. Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων το διάστημα 1977-1978, οι πρωθυπουργοί Μπουλέντ Ετζεβίτ και Κωνσταντίνος Καραμανλής προετοίμασαν το έδαφος για τις διαπραγματεύσεις που θα λάμβαναν χώρα μεταξύ των δύο υπουργείων Εξωτερικών σε επίπεδο υφυπουργών και οι οποίες διήρκησαν από τον Ιούλιο του 1978 έως το Σεπτέμβριο του 1981, όταν στην Ελλάδα την εξουσία ανέλαβε η πιο αδιάλλακτη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου, η οποία ακύρωσε τη διαδικασία.

B. ΕΝΤΑΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΟ ΥΠΑΡΞΗΣ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ (1987-1988)

Αμφότερες οι κυβερνήσεις βρέθηκαν προ εκπλήξεως μπροστά στην κρίση του 1987 σχετικά με το ζήτημα της εξόρυξης πετρελαίου. Το Φεβρουάριο η Ελλάδα ανακοίνωσε ότι θα περνούσε ένα νέο νομοσχέδιο που θα έδινε στην κυβέρνηση την εξουσία να αποφασίζει το μέρος που θα λάμβανε χώρα η εξόρυξη και μια ελληνική εταιρεία δήλωσε πως θα πραγματοποιούσε γεωτρήσεις στα όρια της υφαλοκρηπίδας μερικά μίλια από τη Θάσο στην περιοχή του ανατολικού Αιγαίου.⁵ Το Μάρτιο, η Τουρκία έστειλε το ωκεανογραφικό σκάφος *Piri Reis* να ερευνήσει για υδρογονάνθρακες μόλις λίγο έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα, αλλά σε περιοχή του Αιγαίου

¹ Οι έξι 'θαλάσσιες ζώνες' που ορίστηκαν με βάση τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας περιλαμβάνουν τα εσωτερικά ύδατα, τα χωρικά ύδατα, τις παρακείμενες ζώνες, τις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες, την υφαλοκρηπίδα και τα διεθνή ύδατα. Όσον αφορά στη διένεξη για το Αιγαίο, οι διαφωνίες αφορούν στα χωρικά ύδατα και την υφαλοκρηπίδα, με τις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες να αποτελούν ενδεχομένως ένα μελλοντικό πεδίο αντιδικίας.

² Για προηγούμενες μελέτες της Crisis Group για την Κύπρο, βλ. Crisis Group Ευρώπης Μελέτες: No 171, *Το Αδιέξοδο της Κύπρου: Το Επόμενο Βήμα*, 8 Μαρτίου 2006· No 190 *Κύπρος: Αναστροφή της Διολίσθησης προς τη Διχοτόμηση*, 10 Ιανουαρίου 2008· No 194, *Επανενοση της Κύπρου: Η Ευνοϊκότερη έως Τώρα Συγκυρία*, 23 Ιουνίου 2008· No 201, *Κύπρος: Επανενοση ή Διχοτόμηση*, 30 Σεπτεμβρίου 2010· No 210, *Κύπρος: Προς Γεφύρωση του Χάσματος στο Ιδιοκτησιακό*, 9 Δεκεμβρίου 2010 και Ευρώπη Ενημερωτικό Δελτίο No 161, *Κύπρος: Έξι Βήματα προς μια Διευθέτηση*, 22 Φεβρουάριου 2011. Η Τουρκία πραγματοποίησε στρατιωτικές προετοιμασίες για επέμβαση στην Κύπρο το 1964, όταν η βία μεταξύ των δύο κοινοτήτων έφτασε στο απόγειό της, αλλά εμποδίστηκε από τον Αμερικανό Πρόεδρο Λίντον Τζόνσον. Η ένταση δεν εξαπλώθηκε και στην περιοχή του Αιγαίου, κυρίως επειδή η Τουρκία δεν θεώρησε ότι η Ελλάδα σχετίζεται άμεσα.

³ Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελληνοτουρκική Διένεξη για το Αιγαίο* (Hampshire, 2010). Οι εντάσεις στην περιοχή είχαν αρχίσει να κλιμακώνονται πριν από το 1974. Η Ελλάδα είχε εκδώσει άδειες για πετρελαϊκές έρευνες μεταξύ 1968 και 1972, και πετρέλαιο ανακαλύφθηκε έξω από το νησί της Θάσου. Η Τουρκία παραχώρησε άδεια στην κρατική πετρελαϊκή εταιρεία της για διεξαγωγή ερευνών σε 27 περιοχές του Αιγαίου το 1973, γεγονός για το οποίο η Ελλάδα διαμαρτυρήθηκε το Φεβρουάριο του 1974. Βλ. παραπάνω.

⁴ Βλ. παρακάτω, Μέρος III.B (2) για την αιτιολογία του δικαστηρίου.

⁵ Ένας Τούρκος αξιωματούχος υποστηρίζει πως η ελληνική έρευνα προχώρησε και πέραν των έξι ναυτικών μιλίων, σε αντίθεση με το Πρωτόκολλο του Βερολίνου το 1976. Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούλιος 2011.

που η Ελλάδα θεωρούσε μέρος της υφαλοκρηπίδας της. Η Ελλάδα αντέδρασε στέλνοντας πλοία, κινητοποιώντας τα στρατεύματά της στα σύνορα με την Τουρκία, σύμμαχί της χώρα εντός του ΝΑΤΟ, και συντασσόμενη με τη Βουλγαρία, μέλος του Συμφώνου της Βαρσοβίας.⁶

Ο πρωθυπουργός Τουρκούτ Οζάλ -αναζητώντας λύση για την κρίση που είχε ξεσπάσει, ενώ βρισκόταν στο εξωτερικό αναρρώνοντας μετά από εγχείρηση καρδιάς – δήλωσε ότι η Τουρκία θα απέσυρε τα πλοία της, αν η Ελλάδα δεν προχωρούσε σε γεώτρηση πέραν των χωρικών της υδάτων. Η Ελλάδα συμφώνησε. Η αποκλιμάκωση της απρόσμενης κρίσης οδήγησε σε μια συνάντηση μεταξύ του Οζάλ και του Παπανδρέου στο Νταβός το 1988 με την οποία ξεκίνησε μια περίοδος συμφιλίωσης δύο χρόνων. Ωστόσο, η 'διαδικασία του Νταβός', όπως έμεινε γνωστή, κόλλησε στο γεγονός ότι ο Παπανδρέου, αποτυγχάνοντας να προετοιμάσει την εγχώρια κοινή γνώμη, ήρθε αντιμέτωπος με αντιδράσεις στο εσωτερικό, συμπεριλαμβανομένων και παραιτήσεων από το ίδιο του το κόμμα και την κυβέρνηση.⁷ Παρ' όλα αυτά, η θετική διάθεση μεταξύ των δύο χωρών συνεχίστηκε με την υπογραφή ενός μνημονίου συναντίληψης το Μάιο του 1988 και μιας συμφωνίας για την αποτροπή ατυχημάτων στα διεθνή χωρικά ύδατα και το διεθνή εναέριο χώρο, το Σεπτέμβριο από τους υπουργούς των Εξωτερικών Μεσουτ Γιλμάζ και Κάρολο Παπούλια.⁸ Ωστόσο, έως το τέλος του 1989, η διαδικασία είχε ατονήσει.

Γ. ΧΩΡΙΚΑ ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΕΝΕΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (1995-1996)

Οι σχέσεις των δύο χωρών επιδεινώθηκαν εκ νέου το 1995. Το Μάιο, η Βουλή των Ελλήνων επικύρωσε τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας και έδωσε στην κυβέρνηση την εξουσία να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα δώδεκα ναυτικά μίλια (22χλμ.).⁹ Η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση

αντέδρασε στις 8 Ιουνίου δηλώνοντας ότι θα θεωρούσε μια απόφαση εκ μέρους της Ελλάδας να επεκτείνει τα ύδατα του Αιγαίου πέρα από το ισχύον όριο των έξι μιλίων ως πράξη κήρυξης πολέμου (*casus belli*).¹⁰ Πέρα από τα οικονομικά και στρατιωτικά ενδιαφέροντά της, η Τουρκία ένιωσε να απειλείται από μια τέτοια επέκταση, η οποία θα σήμαινε ότι θα είχε πρόσβαση στα διεθνή ύδατα μόνο περνώντας μέσα από τα ελληνικά χωρικά ύδατα.

Το Δεκέμβριο του 1995, ένα τουρκικό μεταγωγικό προσάραξε σε μία από τις δύο νησίδες που στα τουρκικά ονομάζονται Καρντάκ και στα ελληνικά Ίμια περίπου τέσσερα ναυτικά μίλια από τις ακτές της Τουρκίας. Ο καπετάνιος αρνήθηκε την ελληνική βοήθεια, ισχυριζόμενος πως βρισκόταν σε τουρκικά χωρικά ύδατα. Το ερώτημα που προέκυψε ήταν ποιο κράτος είχε τη δικαιοδοσία να αναλάβει την επιχείρηση διάσωσης. Τα ΜΜΕ που είναι γνωστά σε αμφότερες τις πλευρές για την υπερβολική τους θέση σε τέτοια γεγονότα αντέδρασαν υπερβολικά και εξώθησαν τις δύο χώρες σε κρίση. Έλληνες από ένα γειτονικό νησί έσπευσαν στη βραχονησίδα, η οποία χρησιμοποιούνταν ως βοσκοτόπι αιγοπροβάτων, για να υψώσουν την ελληνική σημαία. Τούρκοι δημοσιογράφοι ακολούθησαν με σκοπό την αντικατάσταση της ελληνικής σημαίας με μια τουρκική· δυνάμεις του ελληνικού ναυτικού την αντικατέστησαν εκ νέου ενώ Τούρκοι κομάντος την άλλαξαν και πάλι. Αποκλιμάκωση σημειώθηκε μετά από διπλωματική πίεση που άσκησαν οι ΗΠΑ. Ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ Χαβιέ Σολάνα το Φεβρουάριο του 1997 πρότεινε στρατιωτικά μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, κάποια από τα οποία εφαρμόστηκαν αργότερα, όπως η κόκκινη γραμμή μεταξύ των στρατιωτικών διοικητών και η

ναυτικά μίλια από τη χαμηλή υδάτινη γραμμή του κράτους, γνωστή και ως σημείο εκκίνησης. Πρόκειται για κυρίαρχο έδαφος του κράτους, το οποίο επεκτείνεται στον εναέριο χώρο προς τα πάνω και στο βυθό της θάλασσας προς τα κάτω.

¹⁰ Η ομοφώνως αποδεκτή διακήρυξη που παρατίθεται στην Συνθήκη της Λωζάνης του 1923 όπως επίσης και το ζωτικής σημασίας ενδιαφέρον της Τουρκίας για τα χωρικά ύδατα στα έξι ναυτικά μίλια στο Αιγαίο επέτρεψαν στην κυβέρνηση να λάβει όλα τα μέτρα, ακόμη και στρατιωτικά, σε περίπτωση που η Ελλάδα μονομερώς επεκτείνει τα χωρικά ύδατά της πέρα από τα έξι ναυτικά μίλια. «Πρακτικά από τη Γενική Συνέλευση της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, 19^η Περίοδος, 4^ο Νομοθετικό Έτος, 12^η Συνέλευση.» (στην τουρκική), 8 Ιουνίου 1995. Το 2005, ο τότε επικεφαλής του κοινοβουλίου, Μπουλέντ Αρίντς δήλωσε πως το έγγραφο ήταν απλώς μια διακήρυξη (αντί για κοινοβουλευτική πράξη ή ψήφισμα) και δεν είχε ψηφιστεί. Ένας διακεκριμένος δημοσιογράφος υποστήριξε ότι σύμφωνα με το Άρθρο 92 του τουρκικού Συντάγματος, το κοινοβούλιο χρειάζεται εισήγηση από την κυβέρνηση πριν προχωρήσει σε εξουσιοδότηση πολέμου, και ελλείψει αυτής, μια διακήρυξη που παρέχει στην κυβέρνηση εξουσιοδότηση για πολεμικές ενέργειες στερείται νομικής βάσης. Μουράτ Γιετκίν, «*Casus belli yarici bir çikis*». [Ένα επικοινωνιακό επιχείρημα για το *casus belli*], *Radikal*, 9 Απριλίου 2005.

---

⁶ «Αν τα τουρκικά πολεμικά πλοία παρενέβαιναν, θα απαντούσαμε. Ήταν σίγουρο πως θα ξεσπούσε πόλεμος.» Συνέντευξη με το Γιάννη Καψή, τον τότε αναπληρωτή υπουργό Εξωτερικών, *Athens News*, 23 Φεβρουαρίου 2007.

⁷ Συνέντευξη της Crisis Group, Αλέξης Ηρακλείδης, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός επί των ελληνοτουρκικών σχέσεων, Κωνσταντινούπολη, 13 Απριλίου 2011.

⁸ Αμφότερες οι χώρες αναγνωρίζουν την υποχρέωσή τους να σέβονται η μία την κυριαρχία της άλλης, την εδαφική ακεραιότητα και το δικαίωμα στη χρήση των διεθνών υδάτων και του διεθνούς εναέριου χώρου στο Αιγαίο. «Ελλάδα, Τουρκία συμφώνησαν να εφαρμόσουν τη συμφωνία των Παπούλια-Γιλμάζ», 5 Ιουνίου 1988, www.greekembassy.org.

⁹ Το Άρθρο 3 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας ορίζει τη χωρική θάλασσα ως μια ζώνη παράκτιων υδάτων που εκτείνεται το πολύ μέχρι δώδεκα

ανταλλαγή ημερομηνιών μειζόνων στρατιωτικών ασκήσεων στο Αιγαίο προς αποφυγή αλληλεπικάλυψης των προγραμμάτων των ασκήσεων αυτών. Οι δύο πλευρές αποδέχθηκαν το προϋπάρχον καθεστώς και κατέληξαν σ' ένα σύμφωνο μη επίθεσης στη Μαδρίτη τον Ιούλιο του 1997.¹¹

Δ. ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ (2010)

Τον Ιούνιο του 2010, το τουρκικό ερευνητικό πλοίο *Τσεσμέ* έπλευσε μεταξύ των νησιών της Θράκης και της Σαμοθράκης, έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα, αλλά σε σημείο που η Ελλάδα ισχυρίζεται πως αποτελεί μέρος της υφαλοκρηπίδας της.¹² Επίσημα η αποστολή του ήταν να ενημερώσει τους ναυτικούς χάρτες. Τον Ιούλιο, του 2011 το *Πίρι Ρέις* άρχισε τις εργασίες του μεταξύ του ελληνικού νησιού Ρόδος και του απομακρυσμένου πιο ανατολικά Καστελόριζου, ερχόμενο πιο κοντά σε περιοχές αμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας. Η αποστολή του φαινομενικά ήταν να εξετάσει τη σεισμική δραστηριότητα της περιοχής με τη βοήθεια Καναδών επιστημόνων. Η Άγκυρα απέρριψε τις διπλωματικές διαμαρτυρίες της Αθήνας. Τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης άσκησαν έντονη κριτική στην Τουρκία, αλλά δεν υπήρξε

περαιτέρω κλιμάκωση σε επίπεδο σοβαρής κρίσης. Παρ' όλα αυτά, οι εντάσεις δεν έλειψαν. Η Ελλάδα εξακολουθεί να διαμαρτύρεται πως τα τουρκικά πλοία εισέρχονται στα χωρικά ύδατά της παραβιάζοντας διεθνώς αναγνωρισμένες πρακτικές.¹³

III. ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Πολλές πτυχές των νομικών διαμαχών έχουν ανακαλυφθεί και κάποιες φορές δημιουργηθεί από τότε που ξεκίνησε η διένεξη της Τουρκίας με την Ελλάδα για το Αιγαίο τη δεκαετία του 1970. Αυτές περιλαμβάνουν το εύρος των χωρικών υδάτων, την υφαλοκρηπίδα, τον εναέριο χώρο, περιοχές πληροφοριών πτήσεων, στρατιωτικές υπερπτήσεις κυρίαρχων περιοχών, στρατιωτικοποίηση των νησιών ενάντια στις ισχύουσες συνθήκες και τελικά αποκλειστικές οικονομικές ζώνες.¹⁴ Ωστόσο, το πρόβλημα που επείγει να λυθεί και του οποίου η λύση θα συμβάλει τα μέγιστα στην επίλυση των άλλων ζητημάτων είναι το εύρος των χωρικών υδάτων και ακολούθως ο προσδιορισμός των συνόρων και της υφαλοκρηπίδας. Από το 1974, οι ελληνοτουρκικές εντάσεις που αφορούν σε αυτά τα δύο θέματα εξελίσσονται σε μια μείζονα κρίση για την περιοχή του Αιγαίου Πελάγους σχεδόν κάθε δεκαετία.

¹¹ Αμφότερες οι πλευρές δεσμεύτηκαν να 'αποφύγουν μονομερείς ενέργειες' και να 'επιλύσουν τις διαφορές τους με ειρηνικά μέσα που θα βασίζονται στην αμοιβαία συναίνεση και χωρίς τη χρήση βίας ή απειλή χρήσης βίας', που σήμαινε τη μη επέκταση των χωρικών υδάτων μονομερώς, και συνεπώς τη μη ύπαρξη *casus belli* εκ μέρους της τουρκικής πλευράς. Ο Έλληνας πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης δήλωσε ότι «η κοινή δήλωση αποτελεί στην ουσία μια συμφωνία μη επίθεσης»... «Η συνάντηση των Σημίτη Ντεμιρέλ οδηγεί σε κοινή δήλωση για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις», Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, 9 Ιουλίου 1997. Ο Σημίτης δέχθηκε κριτική στο εσωτερικό για τη συμφωνία αυτή. Η πρωτοβουλία της Τουρκίας να επισημοποιήσει τη διακήρυξη της Μαδρίτης – συμπεριλαμβανομένων και της εφαρμογής του πλήρους πακέτου των μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης του ΝΑΤΟ, της σύστασης μιας ομάδας ειδικών που θα πρότειναν λύσεις, και μιας συνάντησης των υπουργών των εξωτερικών – απορρίφθηκε από τον αδιάλλακτο Έλληνα υπουργό Εξωτερικών Θεόδωρο Πάγκαλο, που ήταν επιφυλακτικός ως προς τις προθέσεις της. «Ενημερωτικό σημείωμα σχετικά με τις εισηγήσεις που έγιναν εκ μέρους της Τουρκίας προς την Ελλάδα στις 12 Φεβρουαρίου του 1998 για την ειρηνική διευθέτηση των προβλημάτων στο Αιγαίο μεταξύ των δύο χωρών», 12 Φεβρουαρίου του 1998, www.mfa.gov.tr.

¹² Τούρκος αξιωματούχος δήλωσε πως το πλοίο πλέει δύο φορές το χρόνο στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου, όπως και τα ελληνικά ωκεανογραφικά πλοία, προσθέτοντας πως «οι δραστηριότητες και των δύο πλευρών δεν έχουν να κάνουν με την έρευνα και εκμετάλλευση φυσικών πόρων στην υφαλοκρηπίδα», σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Βερολίνου του 1976. «Τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης πρόβαλαν αυτό [το επεισόδιο με το Τσεσμέ] με υπερβολικό τρόπο.» Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούλιος 2011.

¹³ Έλληνες αξιωματούχοι δήλωσαν πως πλοία της τουρκικής ακτοφυλακής, πολεμικά, ψαράδικα, φρεγάτες, υποβρύχια και ταχύπλοα όλο και περισσότερο περνούν τα έξι ναυτικά μίλια των χωρικών υδάτων της Ελλάδας, μόνο και μόνο για να κάνουν στροφή και να επιστρέψουν. Υποστηρίζουν πως αυτή η 'χρόνια τακτική' ισοδυναμεί με παραβίαση της αβλαβούς διέλευσης. «Το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών δεν απάντησε όταν διαμαρτυρηθήκαμε ... [Αυτά τα περιστατικά] δημιουργούν ένα αρνητικό μήνυμα και επιβαρύνουν την ατμόσφαιρα». Συνέντευξη στην Crisis Group, Απρίλιος 2011. Στον ιστότοπο του ελληνικού Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας αναφέρεται ότι υπήρξαν 118 περιστατικά μεταξύ Ιανουαρίου και Απριλίου 2011. Τούρκος αξιωματούχος δήλωσε πως αυτά τα πλοία κάνουν χρήση του δικαιώματος της αβλαβούς διέλευσης που απορρέει από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας διασχίζοντας τα ελληνικά ύδατα για να φτάσουν στη Μεσόγειο. Τηλεφωνική συνέντευξη στην Crisis Group, Ιούνιος 2011.

¹⁴ Τούρκος αξιωματούχος επεσήμανε ότι η τουρκική θέση να διατηρηθούν τα χωρικά ύδατα στα έξι ναυτικά μίλια στο Αιγαίο δεν έχει να κάνει μόνο με τη διατήρηση της ελευθερίας στη ναυσιπλοΐα, αλλά και με τις ανησυχίες ότι μια επέκταση στα δώδεκα ναυτικά μίλια «θα έθετε σε κίνδυνο τα οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά συμφέροντα της Τουρκίας». Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούλιος 2011.

Α. ΧΩΡΙΚΑ ΥΔΑΤΑ

Παρόλο που η ηπειρωτική χώρα τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας έχουν εκτεταμένες ακτές στο Αιγαίο Πέλαγος, σχεδόν και τα 2.400 νησιά του Αιγαίου είναι ελληνικά, από τα οποία τουλάχιστον 100 κατοικούνται. Οι περισσότερες διενέξεις για το Αιγαίο σχετίζονται με τα δώδεκα μεγαλύτερα νησιά και τις 150 βραχονησίδες της περιοχής των Δωδεκανήσων, που εκτείνονται 600 χλμ. κατά μήκος του μεγαλύτερου μέρους των τουρκικών ακτών του Αιγαίου και ενός μέρους των τουρκικών ακτών στην Ανατολική Μεσόγειο.¹⁵ Το νησί που βρίσκεται εγγύτερα στην τουρκική ακτή απέχει μόλις 1,3χλμ.

1. Το αποτέλεσμα μιας ελληνικής επέκτασης

Η Ελλάδα επέκτεινε τα χωρικά της ύδατα από τρία σε έξι ναυτικά μίλια (περίπου 11χλμ.) το 1936· η Τουρκία έκανε το ίδιο το 1964. Παρόλο που η Ελλάδα υποστηρίζει πως έχει το δικαίωμα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα σε δώδεκα ναυτικά μίλια σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, αμφότερες οι χώρες προς το παρόν διατηρούν τα χωρικά τους ύδατα στα έξι ναυτικά μίλια. Ακόμα και με το καθεστώς των έξι ναυτικών μιλίων, η Ελλάδα ελέγχει το 43,5% του Αιγαίου, αφήνοντας το 7,5% στην Τουρκία και το 49% στα διεθνή ύδατα. Αν και οι δύο χώρες επέκτειναν τα χωρικά τους ύδατα στα δώδεκα ναυτικά μίλια, η Τουρκία θα κατείχε κάτι περισσότερο (8,5%), αλλά το μερίδιο της Ελλάδας θα ανέβαινε στο 71,5% χάρη στα νησιά της· τα διεθνή ύδατα θα συρρικνωνόνταν περίπου στο 20% και δεν θα υπήρχαν πλέον διάδρομοι μέσω των διεθνών υδάτων για τη ναυτιλία.¹⁶ Κάτι τέτοιο

εκλαμβάνεται ως πιθανή απειλή από την Τουρκία,¹⁷ της οποίας ο υπουργός Εξωτερικών ισχυρίζεται πως: «μια Τουρκία που αποκλείεται από το Αιγαίο και περιστοιχίζεται στο νότο από Ελληνοκύπριους χάνει σημαντικό μέρος της πρόσβασης της στον έξω κόσμο».¹⁸ Σχεδόν το 90% των 300\$ δισεκατομμυρίων του ετήσιου εξωτερικού εμπορίου της Τουρκίας διακινείται με πλοία, τα περισσότερα από τα οποία διέρχονται μέσω του Αιγαίου.

Έλληνες αξιωματούχοι δεσμεύονται ότι η Αθήνα πάντα θα είναι υπέρ ενός φιλελεύθερου θαλάσσιου καθεστώτος σε όλες τις θάλασσες, εφόσον διαθέτει τον μεγαλύτερο εμπορικό στόλο σ' όλο τον κόσμο.¹⁹ Προσθέτουν πως υπογράφοντας τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, η Ελλάδα συμφώνησε να επιτρέψει σε όλα τα πλοία, συμπεριλαμβανομένων και των στρατιωτικών, να διέρχονται από τα χωρικά της ύδατα είτε για αβλαβή είτε για πλουσιδίελευσης, παρόλο που η Σύμβαση δίνει συγκεκριμένα κυριαρχικά δικαιώματα στο παράκτιο κράτος.²⁰ Η Ελλάδα ανησυχεί

των νησιών της Λήμνου, Χίου και Λέσβου. (Βλ. στο χάρτη, Παράρτημα Β).

¹⁷ «Δεν με εκπλήσσει το γεγονός ότι η Τουρκία θεωρεί [μια μονομερή επέκταση των χωρικών υδάτων εκ μέρους της Ελλάδας ως] πράξη πολέμου». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος στρατιωτικός αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. «Κανένας δεν επιθυμεί να παρεμποδιστεί η ελευθερία στη ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο, αλλά κάτι τέτοιο συζητείται κεκλεισμένων των θυρών. Από την άλλη πλευρά, η αβλαβής διέλευση [μέσω των χωρικών υδάτων] δεν είναι το ίδιο με τη διέλευση μέσω των διεθνών υδάτων επειδή μια τέτοια ενέργεια παραχωρεί κάποια κυριαρχικά δικαιώματα στην Ελλάδα· για παράδειγμα μπορεί να επιβάλλουν πρόστιμο στα πλοία μας υποστηρίζοντας ότι μόλυναν τα ύδατά τους ή ισχυρίζονται ότι διαταράσσουν τη δημόσια τάξη [για να αναστείλουν τη δυνατότητα διόδου]. Μπορεί να προκύψει πρόβλημα αν οι σχέσεις τους είναι εχθρικές.» Συνέντευξη στην Crisis Group, Ουμίτ Παμίρ, Τούρκος συνταξιούχος πρέσβης, Κωνσταντινούπολη, 26 Μαΐου 2011.

¹⁸ Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου, *Stratejik Derinlik* [Το Στρατηγικό Βάθος] (Κωνσταντινούπολη, 2010), σελ. 170.

¹⁹ Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνες αξιωματούχοι, Άγκυρα και Αθήνα, Απρίλιος-Μάιος 2011. Η Ελλάδα έχει ένα μερίδιο της τάξεως του 15% του παγκόσμιου ναυτιλιακού εμπορίου· το μερίδιο της Τουρκίας είναι λίγο παραπάνω από 1%.

²⁰ Το Άρθρο 19 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας επιτρέπει την αβλαβή διέλευση εκτός από ειδικές συνθήκες που θα καθιστούσαν μια τέτοια διέλευση 'επιβλαβή για την ειρήνη'. Ωστόσο, το Άρθρο 21 παραχωρεί στο παράκτιο κράτος το δικαίωμα να υιοθετήσει περιορισμούς και το Άρθρο 26 επιτρέπει να εισπραχθούν φόροι για υπηρεσίες που αποδίδονται σε πλοία που περνούν μέσα από τα χωρικά ύδατα. Επίσης, η αβλαβής διέλευση δεν επιτρέπει υπερπτήσεις ή διελεύσεις του βυθού για τα υποβρύχια. Ο πλους διέλευσης στα Άρθρα 37 και 38 ισχύει για τα στενά που

---

¹⁵ Τα Δωδεκάνησα, που εκτείνονται από την Πάτμο, τους Αρκούς και το Αγαθονήσι στο βορρά μέχρι το Καστελόριζο στο νότο, αποσπάστηκαν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία από τους Συμμάχους μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και παραχωρήθηκαν στην Ιταλία. Μετά από σύντομη βρετανική κυριαρχία που ακολούθησε το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, μεταβιβάστηκαν από τους Συμμάχους στην Ελλάδα μετά τις ειρηνευτικές συνθήκες των Παρισίων το 1947. Κατά τη δεδομένη χρονική στιγμή, ο κάποτε μεικτός πληθυσμός είχε γίνει κυρίως ελληνικός, αν και μια τουρκική κοινότητα ζει ακόμη στη Ρόδο.

¹⁶ Βλ. χάρτη, στο Παράρτημα Α. Με τα έξι ναυτικά μίλια, η Τουρκία έχει πρόσβαση στα στενά από τη Μεσόγειο μέσα από τα διεθνή ύδατα και το λιμάνι της Σμύρνης είναι προσβάσιμο χωρίς να χρειάζεται να διασχίσει τα ελληνικά χωρικά ύδατα. Με επέκταση στα δώδεκα ναυτικά μίλια, το μεγαλύτερο μέρος των διεθνών υδάτων που διαχωρίζει τα ελληνικά νησιά θα πάψει να υφίσταται και η Τουρκία θα αναγκάζεται να διασχίζει τα ελληνικά χωρικά ύδατα για να φτάσει στα κυριότερα λιμάνια της στη Σμύρνη και στην Κωνσταντινούπολη. Περιορισμένες ζώνες στα διεθνή ύδατα παραμένουν μεταξύ

πως η άρνηση της Τουρκίας να υποστηρίξει την άσκηση του δικαιώματός της για διεκδίκηση του μέγιστου των χωρικών υδάτων της, όπως προβλέπεται από το διεθνές δίκαιο, υπονομεύει την κυριαρχία της πάνω στα στρατηγικώς ευάλωτα νησιά της στο Ανατολικό Αιγαίο.²¹ Επιπλέον, η Ελλάδα θεωρεί τη διακήρυξη του *casus belli* από το τουρκικό κοινοβούλιο παραβίαση της απαγόρευσης απειλής ή χρήσης βίας, όπως ορίζεται στο καταστατικό των Ηνωμένων Εθνών (Άρθρο 2/4). Επιθυμεί την ανάκληση της απειλής αυτής είτε με κοινοβουλευτικό ψήφισμα είτε ως συμπέρασμα σε μια νέα διμερή συμφωνία φιλίας.

Η Τουρκία είναι μία μόνο από τις χώρες που δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας.²² Υποστηρίζει πως θα γίνει όταν επιλυθεί η διένεξη για το Αιγαίο, ενώ έχει ήδη εφαρμόσει την αρχή των δώδεκα ναυτικών μιλίων στις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας και της Μεσογείου.²³ Θα αναγκαστεί να γίνει συμβαλλόμενο μέλος αν ενταχθεί στην ΕΕ, εφόσον η συνθήκη αποτελεί

χρησιμοποιούνται για τη διεθνή ναυσιπλοΐα μεταξύ δύο τμημάτων των διεθνών υδάτων, και σε αντίθεση με την αβλαβή διέλευση, επιτρέπει τη διέλευση του βυθού και τις υπερπτήσεις. Τα Άρθρα 41 και 42 παραχωρούν στα κράτη την εξουσία να προσδιορίζουν διαδρόμους και να υιοθετούν περιορισμούς σχετικούς με τον πλου διέλευσης. «Τόσο κατά την υπογραφή, όσο και κατά την επικύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, η Ελλάδα διακήρυξε ότι έχει το δικαίωμα να προσδιορίζει διαδρόμους σχετικούς με τον πλου διέλευσης σε περιοχές με πολλά διασκορπισμένα νησιά που διαμορφώνουν ένα μεγάλο αριθμό εναλλακτικών στενών. Παραμένει να το δούμε να εφαρμόζεται στην πράξη.» Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Άγγελος Συρίγος, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός σε θέματα διεθνούς δικαίου και του Αιγαίου Πελάγους, 1 Ιουνίου 2011. «Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών δεν παραχωρεί τέτοιου είδους μονομερές δικαίωμα [για προσδιορισμό διαδρόμων] σε κράτη με στενά», Bernard Oxman, «Οι Εφαρμογές του Καθεστώτος των Στενών Σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας σε Καταστάσεις με Περίπλοκη Γεωγραφία, όπως στην περίπτωση του Αιγαίου Πελάγους», Συνέδριο για τη Διέλευση των Πλοίων μέσω των Στενών, Αθήνα, 23 Οκτωβρίου 1999.

²¹ «Η Ελλάδα πάντα θεωρούσε ότι η Τουρκία έχει στρατιωτικό πλεονέκτημα και θα μπορούσε να καταλάβει [τα νησιά]», Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας ακαδημαϊκός, Αθήνα, 12 Μαΐου 2011.

²² Οι ΗΠΑ είναι μεταξύ των μη συμβαλλόμενων μερών.

²³ Η Τουρκία δεν αντιτίθεται αυτό καθαυτό στην αύξηση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια και συμμορφώνεται στην πράξη με την πλειοψηφία των άρθρων της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, όπως στην περίπτωση των διατάξεων για το περιβάλλον. «Θα γίνουμε μέλη της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας την επόμενη μέρα που η διένεξη στο Αιγαίο θα λάβει τέλος», συνέντευξη στην Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Αγκυρα, Απρίλιος 2011.

τμήμα του κοινοτικού κεκτημένου της ΕΕ. Προς το παρόν, ωστόσο, η Τουρκία αρνείται να υποχωρήσει σε ό,τι αφορά το Αιγαίο μέχρι η Ελλάδα να συμβιβαστεί στο θέμα του δικαιώματός της να διεκδικεί δώδεκα ναυτικά μίλια για τα χωρικά της ύδατα σ' όλα τα νησιά της.²⁴ Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι αυτό ισοδυναμεί με αποκλήρυξη της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, ένα βήμα που δεν μπορεί να θεωρηθεί ίσης αξίας με την απόσυρση μιας απλής διακήρυξης από πλευράς του τουρκικού κοινοβουλίου.²⁵

2. Τα νησιά και το Δίκαιο της Θάλασσας

Το κυριότερο πρόβλημα αναφορικά με την οριοθέτηση του Αιγαίου Πελάγους είναι αν τα νησιά θα πρέπει να χαίρουν της ίδιας μεταχείρισης με την ηπειρωτική χώρα. Η Ελλάδα επισημαίνει το Άρθρο 121 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, σύμφωνα με το οποίο αναγνωρίζεται στα νησιά το δικαίωμα δημιουργίας χωρικών υδάτων και υφαλοκρηπίδας. Η Τουρκία, ωστόσο, επισημαίνει άλλα άρθρα, στόχος των οποίων είναι να διατηρηθεί ένα αίσθημα δικαίου στην οριοθέτηση των χωρικών υδάτων και ισχυρίζεται ότι τα δώδεκα ναυτικά μίλια δεν είναι ούτε υποχρεωτικά ούτε εφαρμόζονται αυτόματα για τα νησιά.²⁶ Πράγματι, ένα συμβαλλόμενο κράτος μπορεί να επιλέξει να περιορίσει τα χωρικά ύδατα σ' όλες ή σε μέρος των ακτογραμμών

---

²⁴ Αχμέτ Νταβούτογλου, συνέντευξη στην τουρκική τηλεόραση NTV, 31 Αυγούστου 2010.

²⁵ Η Ελλάδα απορρίπτει μια τέτοια διαδικασία δούνα και λαβείν. «Δεν μπορείς να 'ξε-επικυρώσεις' μια συνθήκη», συνέντευξη στην Crisis Group, αξιωματούχος του ΠΑΣΟΚ, Αθήνα, Μάιος 2011. Ένας Αμερικανός ειδικός σε θέματα ναυτικού δικαίου υποστηρίζει, πως παρ' όλα αυτά «η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας επιτρέπει ρητώς τις καταγγελίες. Σε κάθε περίπτωση, το επιχείρημα ότι ο περιορισμός της άσκησης των δικαιωμάτων ισοδυναμεί με αποκλήρυξη δεν βγάζει νόημα.» Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούλιος 2011.

²⁶ Τούρκος αξιωματούχος δήλωσε πως η Τουρκία δεν αμφισβητεί το δικαίωμα των νησιών στα χωρικά ύδατα, αλλά ισχυρίζεται ότι το όριο τους στο Αιγαίο πρέπει να διατηρηθεί στα έξι ναυτικά μίλια. Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούλιος 2011. Το Άρθρο 15 προβλέπει ότι αν δύο κράτη με αντικρινές ή παρακείμενες ακτές αποτύχουν να συμφωνήσουν, κανένα δεν δικαιούται να επεκτείνει τα χωρικά του ύδατα πέρα από τη μεσαία γραμμή, η οποία απέχει εξίσου από τα εγγύτερα σημεία της αφετηρίας από τα οποία το εύρος των χωρικών υδάτων των δύο κρατών έχει υπολογιστεί. Ωστόσο, αυτή η διάταξη δεν ισχύει σε περιπτώσεις όπου «ιστορικός τίτλος ή άλλες ειδικές συνθήκες» καθιστούν απαραίτητο τον καθορισμό των χωρικών υδάτων με διαφορετικό τρόπο. Το Άρθρο 300 απαιτεί από τα κράτη να ασκούν τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στη συνθήκη «με τρόπο που δεν θα αποτελεί κατάχρηση του δικαιώματος».

του και κάποια το έχουν πράξει ήδη.²⁷ Επίσης, η Τουρκία υποστηρίζει πως δεν θα πρέπει να παραχωρηθεί υφαλοκρηπίδα στα ελληνικά νησιά και συγκεκριμένα σ' αυτά που βρίσκονται κοντά στην τουρκική ηπειρωτική χώρα.²⁸

Η Τουρκία υποστηρίζει επίσης ότι η περίπλοκη γεωγραφία και ιστορία του Αιγαίου το καθιστούν ένα 'μοναδικό, ημί-κλειστο πέλαγος'.²⁹ Το 1996, η Τουρκία πρόσθεσε ένα νέο ζήτημα, αυτό των 'γκρίζων ζωνών' στην υπάρχουσα διένεξη για το Αιγαίο, αμφισβητώντας για πρώτη φορά ανοιχτά την κυριαρχία τουλάχιστον κάποιων νησιών ή βραχονησίδων.³⁰ Υποστηρίζει πως το συμπληρωματικό πρωτόκολλο που είχε υπογράψει με την Ιταλία το Δεκέμβριο του 1932, το οποίο είναι ξεκάθαρο σε ό,τι αφορά την ενδιάμεση γραμμή και απεικονίζει τα νησιά και συχνά ακόμα και ακατοίκητους βράχους που παραχωρήθηκαν στην Ιταλία (τα οποία αργότερα πέρασαν στη δικαιοδοσία της Ελλάδας)³¹ δεν ολοκληρώθηκε ή καταχωρήθηκε ποτέ νομικά από τη Γραμματεία της Κοινωνίας των Εθνών. Ισχυρίζεται πως η κατοχή μικρών νησιών, βραχονησίδων και βράχων στο Αιγαίο των

οποίων το καθεστώς δεν ορίζεται ξεκάθαρα από διεθνή έγγραφα εκρεμμεί ακόμα να διευκρινιστεί νομικά.³²

Είναι εξαιρετικά απίθανο να βρει η Τουρκία διεθνή συμπαράσταση για αναθεώρηση του καθεστώτος των νησιών αυτών.³³ Τέτοιες δηλώσεις το μόνο που καταφέρνουν είναι να ενισχύουν τους φόβους των Ελλήνων ότι η Τουρκία διατηρεί επεκτατικά σχέδια.³⁴ «Όταν συνδυάσεις τη μαξιμαλιστική θέση της Τουρκίας που αρνείται το δικαίωμα των νησιών να έχουν υφαλοκρηπίδα, με το [την απαίτησή της] ότι τα νησιά θα πρέπει να παύσουν να έχουν οχυρώσεις, καθώς επίσης και με τις υπερπτήσεις, καταλήγεις στο συμπέρασμα πως αυτά τα νησιά θεωρούνται περιορισμένης κυριαρχίας. Αυτή είναι η κυριότερη ανησυχία της Ελλάδας», ανέφερε στην Crisis Group Έλληνας ακαδημαϊκός.³⁵

Σε προηγούμενες συνθήκες, η Τουρκική Δημοκρατία αποδέχθηκε περιορισμένα δικαιώματα σε ό,τι αφορά το Αιγαίο με αντάλλαγμα κέρδη σε άλλους τομείς. Τα δύο

²⁷ Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη και η Ιορδανία δεν μπορούν να επεκτείνουν τα χωρικά τους ύδατα πέρα από τρία ναυτικά μίλια επειδή η επέκταση θα επηρεάσει τα χωρικά ύδατα άλλων κρατών. Η Σγκαπούρη αντιμετωπίζει παρόμοια προβλήματα αλλά έχει διεκδικήσει δώδεκα ναυτικά μίλια από το 1994 με την επιφύλαξη ότι σε περίπτωση που αυτά θα συμπίπτουν με διεκδικήσεις γειτονικών χωρών, θα διαπραγματευτεί την οριοθέτηση με αυτές. Η Ιαπωνία έχει εθελοντικά μειώσει τα χωρικά της ύδατα σε τρία ναυτικά μίλια σε πέντε διεθνή στενά, ενώ τα έχει επεκτείνει σε δώδεκα αλλού. Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Άγγελος Συρίγος, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός σε θέματα διεθνούς δικαίου και του Αιγαίου Πελάγους, 1 Ιουνίου 2011. Αυτή η προσέγγιση έχει επίσης ισχύσει για τις περιοχές μεταξύ Ιαπωνίας και Κορέας, Γερμανίας και Δανίας, και Δανίας, Σουηδίας και Φινλανδίας. Bernard Oxman, «Οι Εφαρμογές του Καθεστώτος των Στενών», βλ. παραπάνω.

²⁸ Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Ιούλιος 2011.

²⁹ Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Ιούλιος 2011.

³⁰ «Είναι αδιαφιλονίκητο το γεγονός ότι υπάρχουν πολλές νησίδες και γεωγραφικά μορφώματα στο Αιγαίο Πέλαγος των οποίων η κυριαρχία δεν αμφισβητείται ότι παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα [από διεθνώς έγκυρα όργανα].» «Τα εκκρεμείζα ζητήματα του Αιγαίου.», τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών, www.mfa.gov.tr.

³¹ Για παράδειγμα, στη συμφωνία του Δεκεμβρίου του 1932 αναφέρονται τα Ίμια/Καρντάκ και μέρη αυτών εντός των ιταλικών (αργότερα των ελληνικών) χωρικών υδάτων (ωστόσο η συμφωνία του Ιανουαρίου του 1932 που αναγνωρίζεται από την Τουρκία δεν αναφέρεται στους βράχους). Η Ελλάδα πήρε τα νησιά και τις παρακείμενες νησίδες από την Ιταλία με τη Συνθήκη των Παρισίων του 1947.

³² «Πριν από αυτήν την κρίση [των Ίμιων/Καρντάκ], κανένας δεν ήξερε τίποτα για τους βράχους [στο Αιγαίο]. Τώρα, [και οι δύο πλευρές] τους αποκαλούν 'βραχονησίδες' επειδή ένας βράχος τεχνικά δεν μπορεί να υποστηρίξει κάποια ανθρώπινη κατοικία και συνεπώς διεκδικούν τις δικές τους θαλάσσιες ζώνες. Ωστόσο, δεν υφίσταται τέτοιου είδους ορολογία· πρόκειται είτε για βράχο είτε για νησί!». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας δικηγόρος και ειδικός στο ναυτικό δίκαιο, Αθήνα, Μάιος 2011. Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι υπάρχουν περίπου 130 τέτοιοι βράχοι των οποίων η κυριαρχία δεν έχει καθοριστεί.

³³ «Αυτό που υποστηρίζει η Τουρκία έρχεται σε αντίθεση με την κοινή λογική. Οι γκρίζες ζώνες είναι μια εφεύρεση.». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. «Η Τουρκία δεν έχει νομικό έρεισμα για τις [γκρίζες ζώνες]. Το Άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάνης είναι πολύ ξεκάθαρο για τον κανόνα των τριών ναυτικών μιλίων. Οι Τούρκοι πολιτικοί το ξέρουν αυτό, αλλά δεν μπορούν να υποχωρήσουν τώρα». Συνέντευξη στην Crisis Group, δικηγόρος και ειδικός στο ναυτικό δίκαιο, Αθήνα, Μάιος 2011. «Είναι εύλογο το επιχείρημα ότι τα χωρικά ύδατα στο Αιγαίο δεν έτυχαν διαπραγμάτευσης επακριβώς στη Συνθήκη της Λωζάνης. Οπότε τα γεράκια [της Τουρκίας] εφηύραν τις γκρίζες ζώνες. Το βλέπουν ως διαπραγματευτικό χαρτί». Συνέντευξη στην Crisis Group, Αλέξης Ηρακλείδης, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, Κωνσταντινούπολη, 13 Απριλίου 2011.

³⁴ Για τους Έλληνες, η κρίση του 1996 ήταν η πρώτη φορά που «αυτοί οι απειλητικοί, επεκτατικοί Τούρκοι» προχώρησαν σε άμεσους ισχυρισμούς για έδαφος ελληνικής κυριαρχίας, μιας που η διένεξη αφορούσε πραγματικό «έδαφος σε αντίθεση με το νερό ή τον αέρα». Συνέντευξη στην Crisis Group, Αλέξης Ηρακλείδης, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, Κωνσταντινούπολη, 13 Απριλίου 2011.

³⁵ Συνέντευξη στην Crisis Group, Θάνος Βερέμης, Έλληνας ακαδημαϊκός και πρώην πρόεδρος του Εθνικού Συμβουλίου Παιδείας, Αθήνα, 11 Μαΐου 2011.

σχετικά έγγραφα είναι η Συνθήκη της Λωζάνης του 1923 και η Συνθήκη των Παρισίων του 1947:

- Το Άρθρο 12 της Συνθήκης της Λωζάνης του 1923 παραχωρεί τα νησιά Λήμνος, Σαμοθράκη, Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία που βρίσκονται στο κεντρικό και βόρειο Αιγαίο στην Ελλάδα και καθορίζει επίσης ότι, εκτός των διατάξεων που εμπεριέχονται στη Συνθήκη και ορίζουν το αντίθετο, «τα νησιά που βρίσκονται σε απόσταση μικρότερη των τριών ναυτικών μιλίων από την ασιατική ακτή παραμένουν υπό τουρκική κυριαρχία». Στο Άρθρο 16 η Τουρκία παραιτείται όλων των δικαιωμάτων της από περιοχές που βρίσκονται έξω από τα σύνορα και τα νησιά που ορίζονται από τη Συνθήκη. Σύμφωνα με το Άρθρο 15 τα ανατολικά Δωδεκάνησα και οι 'εξαρτώμενες βραχονησίδες' τους παραχωρούνται στην Ιταλία.
- Τα Δωδεκάνησα όπως αναφέρονται στο Άρθρο 15 της Συνθήκης της Λωζάνης μεταφέρθηκαν από την Ιταλία στην Ελλάδα με τη Συνθήκη των Παρισίων το 1947 για τις «παρακαίμενες βραχονησίδες».

Β. Η ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑ

Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας – η έκταση του θαλάσσιου βυθού πέρα από τα χωρικά ύδατα ενός παράκτιου κράτους και ό,τι υπάρχει κάτω από αυτόν³⁶ – έγινε το μήλο της έριδας μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας το 1973, καθώς αμφότερες οι χώρες με την έναρξη της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης εστίασαν στην προοπτική εύρεσης πετρελαϊκών κοιτασμάτων στο Αιγαίο. Αυτό συνέπεσε με τις αυξανόμενες εντάσεις στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1974.

Η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι η υφαλοκρηπίδα της αποτελείται από το μεγαλύτερο μέρος του θαλάσσιου βυθού και του υπεδάφους του Αιγαίου, συμπεριλαμβανομένης και της περιοχής κάτω από τα νησιά της και των χωρικών τους υδάτων. Η Τουρκία δέχεται ότι τα νησιά έχουν κάποια χωρικά ύδατα αλλά αμφισβητεί το δικαίωμά τους για ένταξη στην υφαλοκρηπίδα. Επιθυμεί η δική της υφαλοκρηπίδα να επεκτείνεται πολύ βαθύτερα μέσα στο Αιγαίο, μέχρι ενός μέσου ορίου μεταξύ των δύο ηπειρωτικών χωρών, που θα βασίζεται στην αρχή της ευθυδικίας, όπως αυτό ορίζεται από τη Συνθήκη της Γενεύης του 1958 για την Υφαλοκρηπίδα (βλ. παρακάτω). Η Ελλάδα επιθυμεί μια προσέγγιση βασισμένη στην αρχή της ίσης απόστασης, που θα βασίζεται στην ίδια συνθήκη, σύμφωνα με την οποία τα εξωτερικά όρια της μιας επικράτειας,

συμπεριλαμβανομένων και των νησιών, χρησιμοποιούνται για να υπολογίσουν την απόσταση μεταξύ των υφαλοκρηπίδων των δύο χωρών.

Για πολύ καιρό, η υφαλοκρηπίδα αποτελούσε το μοναδικό ζήτημα στη διένεξη για το Αιγαίο για το οποίο η Ελλάδα ήταν διατεθειμένη να προσφύγει στο ΔΔΧ μετά από υποβολή κοινού αιτήματος. Υποστηρίζει πως όλα τα υπόλοιπα ζητήματα είναι μονόπλευρες απαιτήσεις της Τουρκίας.³⁷ Είτε πρόκειται για διμερείς διαπραγματεύσεις είτε για δικαστική απόφαση του ΔΔΧ, η Τουρκία επιθυμεί να ληφθεί υπόψη η οριοθέτηση ολόκληρου του Αιγαίου Πελάγους, ενώ η Ελλάδα εμμένει να περιοριστεί αυτή σε ό,τι αφορά τα ελληνικά νησιά και τα κοντινά τουρκικά παράλια.³⁸

1. Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες

Παρεμφερές είναι το ζήτημα των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών (ΑΟΖ), ένας όρος που πρώτα διατυπώθηκε στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας και που συνήθως καλύπτει την ίδια γενικά περιοχή με την υφαλοκρηπίδα και προσθέτει το αποκλειστικό δικαίωμα της διαχείρισης και εκμετάλλευσης της αλιείας και των υπολοίπων υφιστάμενων πόρων.³⁹ Καμία πλευρά δεν έχει διεκδικήσει την ΑΟΖ στο Αιγαίο και προς το παρόν κάτι τέτοιο δεν είναι υπό συζήτηση.⁴⁰ Ωστόσο, μια δήλωση του Τούρκου υπουργού των Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου με την οποία διαχωρίζει το απόμακρο

³⁷ «Το κυριότερο λάθος της ελληνικής πλευράς είναι ότι η ελληνική κοινή γνώμη δεν γνωρίζει ότι δεν πρόκειται μόνο για ένα ζήτημα στο Αιγαίο, συγκεκριμένα την υφαλοκρηπίδα. Ένα σημαίνει τρία [τα χωρικά ύδατα, η υφαλοκρηπίδα και ο εναέριος χώρος]». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας συνταξιούχος πρέσβης, Αθήνα, Μάιος 2011.

³⁸ Yücel Acer, 'Θαλάσσια Οριοθέτηση στο Αιγαίο', στο *Οι Θαλάσσιες Διενέξεις στο Αιγαίο και το Διεθνές Δίκαιο* (2003), διαθέσιμο μέσω του Journal of Turkish Weekly, www.turkishweekly.net.

³⁹ Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας διευρύνει τις διατάξεις της Συνθήκης της Γενεύης του 1958 για την υφαλοκρηπίδα ώστε να καλύψει τόσο τους έμβιους όσο και τους μη-έμβιους θαλάσσιους πόρους. Το Άρθρο 56 παραχωρεί στα παράκτια κράτη μια ΑΟΖ έως και 200 ναυτικά μίλια από την ακτή αφετηρίας, στην οποία έχουν κυριαρχικά δικαιώματα για έρευνα και εκμετάλλευση, διατήρηση και διαχείριση των έμβιων πόρων. Επίσης, τα κράτη έχουν οικονομικά δικαιώματα πάνω στους μη-έμβιους πόρους (όπως οι υδρογονάνθρακες), τα οποία περιλαμβάνονται στις διατάξεις σχετικά με την υφαλοκρηπίδα. Το Άρθρο 59 παρέχει τη βάση για την επίλυση των διενέξεων σχετικά με τον καταμερισμό των δικαιωμάτων και των δικαιοδοσιών στην ΑΟΖ.

⁴⁰ «Έχουμε ήδη αρκετά προβλήματα με την Τουρκία, χωρίς να προσθέσουμε και τις ΑΟΖ». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Απρίλιος 2011.

³⁶ Ορίστηκε στη Συνθήκη του 1958 για την Υφαλοκρηπίδα και επιβεβαιώθηκε το 1982 στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, εκτεινόμενη έως και 200 ναυτικά μίλια (περίπου 370 χλμ.).

ανατολικό νησί του Καστελόριζου από τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα –κάτι που θα είχε μείζονες συνέπειες για την έκταση μιας μελλοντικής ελληνικής ΑΟΖ –κατέδειξε ότι ενδεχομένως το ζήτημα αυτό να είναι φλέγον στο μέλλον.⁴¹ Τούρκοι αξιωματούχοι επισημαίνουν ότι η όποια σύσταση ΑΟΖ στο Αιγαίο θα έκλεινε πολλές παραδοσιακές αλιευτικές οδούς για τους Τούρκους ψαράδες στα διεθνή ύδατα.⁴² Ένας Αμερικανός ειδικός σε θέματα δικαίου της θάλασσας επισημαίνει ότι η Τουρκία μπορεί να έχει λόγο που ανησυχεί:

Η δικαιοδοσία ενός παράκτιου κράτους εντός της ΑΟΖ του, η οποία κυρίως αφορά σε διαχείριση φυσικών πόρων, περιλαμβάνει επίσης και μερικές άλλες αρμοδιότητες, κυρίως αστυνομική εξουσία και περιορισμένη ρυθμιστική εξουσία πάνω σε θέματα ναυσιπλοΐας για περιβαλλοντικούς σκοπούς. Οι ΑΟΖ, όπως θεωρούν ορισμένοι στις Βρυξέλλες, θα μπορούσαν άνετα να εξελιχθούν σε κάτι που μοιάζει περισσότερο με τα χωρικά ύδατα, γεγονός που τις καθιστά ζήτημα αυξημένης ψυχολογικής σημασίας σχετικά με το αίσθημα της περικύκλωσης.⁴³

Την ίδια στιγμή, δεν υπάρχει ακόμα καμία ένδειξη για ύπαρξη μεγάλων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στο Αιγαίο, ενώ οι δύο πλευρές θα πρέπει να επιλύσουν τις διαφορές τους ώστε να πείσουν τις εταιρείες ενέργειας να ενδιαφερθούν σοβαρά και να επενδύσουν.⁴⁴

2. Νομικά Ερείσματα

Το αίτημα της Τουρκίας να ορίζεται η υφαλοκρηπίδα αρχίζοντας από την ηπειρωτική χώρα των δύο κρατών ενάντια στον ισχυρισμό της Ελλάδας ότι η υφαλοκρηπίδα πρέπει να μετρίεται από εκεί όπου ξεκινούν τα νησιά, πηγάζει από την αρχή της ‘μέσης γραμμής’, ένας όρος

που εμφανίστηκε το 1958 με τη Σύμβαση της Γενεύης, Άρθρο 6 (1).⁴⁵ Εκεί αναφέρεται πως όταν η ίδια υφαλοκρηπίδα βρίσκεται μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών με αντικρινές ακτές, τα όρια θα καθορίζονται από μια μεταξύ τους συμφωνία. Εν απουσία συμφωνίας, και εκτός αν άλλη γραμμή συνόρων δικαιολογείται λόγω ειδικών συνθηκών, θα χρησιμοποιείται ως όριο η μέση απόσταση από τα εγγύτερα σημεία αφετηρίας της ηπειρωτικής χώρας από την οποία μετρίεται το εύρος των χωρικών υδάτων κάθε κράτους.

Η μετέπειτα Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (Άρθρο 83 για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας) δεν κάνει αναφορά στην αρχή της μέσης γραμμής, αλλά αντ’ αυτού αναφέρει ότι τα κράτη με απέναντι ή παρακείμενες ακτές θα πρέπει απλά να επιτύχουν μια ‘δίκαιη λύση’ με βάση το διεθνές δίκαιο. Αμφότερες οι συμβάσεις είναι ασαφείς ως προς τις μεθόδους ορισμού των θαλάσσιων ορίων, αυτός είναι και ο λόγος που το ΔΔΧ και τα διαιτητικά δικαστήρια έχουν αποκτήσει οργανική αξία για την επίλυση διενέξεων.

Το δικαίωμα ενός νησιού να έχει υφαλοκρηπίδα θεωρείται ακανθώδες ζήτημα για το διεθνές δίκαιο· η θέση του νησιού ή διάφοροι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν τη θαλάσσια οριοθέτηση, και αποφάσεις διεθνών δικαστηρίων έχουν συχνά περιορίσει τα θαλάσσια όρια νησιών. Συγκεκριμένα η συχνά μνημονευόμενη απόφαση του ΔΔΧ το 1969 για την υπόθεση της Βόρειας Θάλασσας θεώρησε την υφαλοκρηπίδα ως φυσική επιμήκυνση της ηπειρωτικής χώρας και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι καμία μέθοδος οριοθέτησης, συμπεριλαμβανομένης και της αρχής της ίσης απόστασης, δεν ήταν υποχρεωτική.⁴⁶

⁴⁵ Η Τουρκία δεν έχει επικυρώσει τη Συνθήκη της Γενεύης του 1958.

⁴⁶ Η απόφαση του ΔΔΧ για την υπόθεση της υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας το 1969 για την οποία είχαν προσφύγει η Ολλανδία και η Δανία εναντίον της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας αναγνώριζε ότι το δικαίωμα των νησιών ως προς τη χάραξη της υφαλοκρηπίδας τους μπορεί να είναι περιορισμένο· η απόφαση του 1977 μετά από δεσμευτική διαιτησία για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας παραχώρησε τη ‘μισή επιρροή’ στις βραχονησίδες Scilly (η συνοριακή γραμμή ήταν στη μέση μεταξύ μιας γραμμής ίσης απόστασης μεταξύ των ακτών της ενδοχώρας και μιας γραμμής ίσης απόστασης μεταξύ των βραχονησίδων Scilly και της Γαλλίας)· η δικαστική απόφαση του ΔΔΧ το 1984 για την υπόθεση του Κόλπου του Maine μεταξύ Καναδά και ΗΠΑ παραχώρησε μόνο τη μισή επιρροή σ’ ένα παράκτιο καναδικό νησί· η απόφαση του ΔΔΧ το 1985 στην υπόθεση της Μάλτας/ Λιβύης σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των αντικρινών ακτών της Μάλτας και της Λιβύης αγνόησε το μαλτέζικο νησί· η απόφαση της δεσμευτικής διαιτησίας το 1985 στην υπόθεση της Guinea-Guinea Bissau προέβλεπε ότι συγκεκριμένα νησιά

⁴¹ Ο Νταβούτογλου δήλωσε πως το Καστελόριζο «ανήκει στη Μεσόγειο», όχι στο Αιγαίο. *Καθημερινή*, 6 Μαρτίου 2011. «Το Καστελόριζο βρίσκεται γεωγραφικά στη Μεσόγειο. Η οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών στην ανατολική Μεσόγειο θα πρέπει να διευθετηθεί ξεχωριστά [από] το Αιγαίο εφόσον υπάρχουν παραπάνω από δύο παράκτια κράτη στην περιοχή. Παρ’ όλα αυτά, η Τουρκία δεν αποκλείει μια διευθέτηση με ειρηνικά μέσα για να λυθεί αυτό το ζήτημα». Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Απρίλιος 2011.

⁴² Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούλιος 2011.

⁴³ Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούλιος 2011.

⁴⁴ «Ο πραγματικός πλούτος του Αιγαίου δεν είναι το πετρέλαιο, το οποίο έτσι κι αλλιώς δεν υπάρχει. Είναι το περιβάλλον και ο τουρισμός. Ένα ατύχημα με πετρελαιοφόρα θα ήταν η πραγματική καταστροφή για την Τουρκία και την Ελλάδα». Συνέντευξη στην Crisis Group, Άγγελος Συρίγος, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός σε θέματα διεθνούς δικαίου και του Αιγαίου Πελάγους, Κωνσταντινούπολη, 15 Μαΐου 2011.

Μετά το περιστατικό με το Χόρα το 1976 (βλ. παραπάνω), η Ελλάδα ζήτησε από το ΔΔΧ να αποφανθεί αν τα ελληνικά νησιά είχαν τη δική τους υφαλοκρηπίδα. Το δικαστήριο, το Σεπτέμβριο του 1976, απέρριψε το αίτημα για προσωρινά μέτρα που θα μπλόκαραν τις δραστηριότητες της Τουρκίας στις διαφιλονικούμενες περιοχές, λέγοντας πως δεν ήταν σε θέση να εντοπίσει κάποιον κίνδυνο ανεπανόρθωτης βλάβης στα δικαιώματα της Ελλάδας.⁴⁷ Το Δεκέμβριο του 1978 απεφάνθη πως δεν είχε καμία δικαιοδοσία, οπότε θα επανεξέταζε την υπόθεση μόνο αν τα δύο μέρη κατέθεταν από κοινού το αίτημα, το οποίο είχε προτείνει το Συμβούλιο Ασφαλείας με το Ψήφισμα 395.⁴⁸

Γ. ΕΝΑΕΡΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΥΠΕΡΠΤΗΣΕΙΣ

Τα προβλήματα του εναέριου χώρου πάνω από το Αιγαίο περιλαμβάνουν παλιότερες τουρκικές υπερπτήσεις πάνω από κατοικημένα νησιά, την άρνηση της Τουρκίας να καταθέσει τα σχέδια των πτήσεων στρατιωτικών αεροσκαφών μέσα στην Περιοχή Πληροφοριών Πτήσεων (ΠΠΠ) της Αθήνας και την αντιπαράθεση σχετικά με την έκταση του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου.

Η από αέρος παρενόχληση μειώνει την περιφερειακή ασφάλεια στον εναέριο χώρο. Τα περιστατικά μπορεί να γίνουν προκλητικά και διπλωματικώς δυσάρεστα, ειδικά

όταν συνδυάζονται με υψηλού επιπέδου συναντήσεις, όπως ήταν οι περιπτώσεις κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Τούρκου πρωθυπουργού Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στην Αθήνα, το Νοέμβριο του 2002, και του Έλληνα πρωθυπουργού Γιώργου Παπανδρέου στην Τουρκία, τον Ιανουάριο του 2011.⁴⁹ Το ζήτημα αποδείχθηκε ανθεκτικό μπροστά στα όποια βήματα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, ενώ Αμερικανός αξιωματούχος εξοικειωμένος με το ζήτημα σημείωσε ότι οι αρχηγοί της πολεμικής αεροπορίας είναι οι μοναδικοί στρατιωτικοί αρχηγοί και από τις δύο πλευρές που δεν έχουν ακόμη πραγματοποιήσει διμερείς επαφές.⁵⁰

Η Ελλάδα επέκτεινε τον εναέριο χώρο της από τρία σε δέκα ναυτικά μίλια με το προεδρικό διάταγμα του 1931, μια προφανώς πρωτοφανής ενέργεια βασιζόμενη στην απόσταση από την οποία μπορούσε τότε να ακουστεί μια μηχανή αεροσκάφους.⁵¹ Ωστόσο, το Άρθρο 2 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας και το Άρθρο 2 της Σύμβασης του 1958 για την Αιγιαλίτιδα Ζώνη και τη Συνορεύουσα Ζώνη συμφωνούν ότι ο εθνικός εναέριος χώρος δεν μπορεί να επεκταθεί πέρα από τα χωρικά ύδατα.⁵²

Η Τουρκία δεν αμφισβήτησε τη νομική βάση του ορίου των δέκα ναυτικών μιλίων του ελληνικού εναερίου χώρου μέχρι το 1975,⁵³ αλλά η Αθήνα υποστηρίζει ότι τώρα η

παίζουν περιορισμένο μόνο ρόλο στον υπολογισμό του μήκους των ακτών για το σκοπό της <θαλάσσιας οριοθέτησης> και η απόφαση το 1996 της δεσμευτικής διαιτησίας στην υπόθεση Ερυθραίας-Υεμένης αγνόησε τα νησιά που βρίσκονταν στη μέση της θάλασσας και έκανε χρήση μιας μεσαίας γραμμής. «Δεν γίνεται τα νησιά να έχουν πλήρη επίδραση στη χάραξη της υφαλοκρηπίδας. Αυτή υπήρξε η νομολογία του ΔΔΧ». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας δικηγόρος και ειδικός σε θέματα ναυτικού δικαίου, Αθήνα, Μάιος 2011.

⁴⁷ Υπόθεση για την Υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο (Προσωρινή Προστασία), ΔΔΧ, 11 Σεπτεμβρίου 1976.

⁴⁸ Το ΔΔΧ αποφάνθηκε ότι δεν είχε δικαιοδοσία, επειδή η Ελλάδα είχε βασιστεί στο Άρθρο 17 της Γενικής Πράξης Ειρηνικής Επίλυσης Διεθνών Διαφορών του 1928 και διατήρησε μια επιφύλαξη ως προς την Πράξη σε σχέση με τις «διαφορές για το εδαφικό καθεστώς της Ελλάδας». Επίσης, το δικαστήριο απέρριψε τη δεύτερη προτεινόμενη εκ μέρους της Ελλάδας αιτιολογία για δικαιοδοσία του – η οποία συνίστατο σε ένα κοινό επίσημο ανακοινωθέν του 1975 σύμφωνα με το οποίο τα δυο κράτη είχαν συμφωνήσει να επιλύσουν τη διένεξη τους σχετικά με την υφαλοκρηπίδα στο ΔΔΧ-υποστηρίζοντας πως αυτό δεν αποτελούσε μια άμεση και ικανή δέσμευση για προσφυγή στο ΔΔΧ. Η Τουρκία απέστειλε μια επιστολή αμφισβητώντας τη δικαιοδοσία του δικαστηρίου αλλά δεν παρουσίασε καμία υπερασπιστική γραμμή ούτε συμμετείχε στις ακροάσεις που αφορούσαν στα προσωρινά μέτρα ή στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου. Υπόθεση της Υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου Πελάγους (Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου), ΔΔΧ, Απόφαση της 19^{ης} Δεκεμβρίου του 1978.

⁴⁹ «Τι ακριβώς προσπαθεί να αποδείξει η Τουρκία;», ο Παπανδρέου διαμαρτυρήθηκε στο ακροατήριό του, το οποίο περιλάμβανε τον πρωθυπουργό Ερντογάν και τον υπουργό Εξωτερικών Νταβούτογλου, αναφερόμενος στα οκτώ τουρκικά αεροπλάνα που πέταξαν πάνω από ελληνικό νησί στις 5 Ιανουαρίου, μόλις κάποιες μέρες πριν την επίσκεψή του. «Ο Παπανδρέου εξαπέλυσε δριμεία κριτική για τα σημαντικά άλματα ζητήματα με την Ελλάδα.», *Today's Zaman*, 10 Ιανουαρίου 2011.

⁵⁰ Συνέντευξη στην Crisis Group, Ουάσινγκτον, Φεβρουάριος 2011.

⁵¹ Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικοί σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, Αθήνα, Μάιος 2011. «Η δικαστική απόφαση του 1931 καθιέρωσε, με βάση και σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, τα χωρικά ύδατα των δέκα ναυτικών μιλίων, περιορίζοντας μόνο την άσκηση της πλήρους κυριαρχίας στον εναέριο χώρο που βρίσκεται από πάνω της». Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Ιούλιος 2011.

⁵² Το Άρθρο 1 της Συνθήκης του 1944 για τη Διεθνή Πολιτική Αεροπορία προβλέπει παρομοίως ότι «[τα] συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι κάθε Κράτος έχει την πλήρη και αποκλειστική κυριαρχία σε ό,τι αφορά τον εναέριο χώρο πάνω από την επικράτειά του».

⁵³ Η Ελλάδα υποστηρίζει πως η σιωπή της Τουρκίας από το 1931 έως και το 1975 υπονοούσε συναίνεση. Η Ιταλία κατείχε τα νησιά που βρίσκονται κοντά στην Τουρκία μέχρι το 1947 και η Αγκυρα υποστηρίζει ότι η Αθήνα συμπεριέλαβε τον κανονισμό των δέκα ναυτικών μιλίων στη Δημοσίευση Αεροναυτικών Πληροφοριών μόλις το 1974. Συνέντευξη στην

Τουρκία καταστρατηγεί κάθε μέρα τον ισχυριζόμενο εναέριο χώρο ώστε να καταστήσει σαφές πως δεν τον αναγνωρίζει.⁵⁴ Συνήθως, αυτό περιλαμβάνει τις πτήσεις στην περιοχή μεταξύ του ισχυριζόμενου ορίου των δέκα ναυτικών μιλίων και του αναγνωρισμένου ορίου των έξι ναυτικών μιλίων.⁵⁵ Μέχρι πρόσφατα, ωστόσο, τα τουρκικά αεροπλάνα διενεργούσαν επίσης χαμηλού ύψους πτήσεις ακριβώς πάνω από τα ελληνικά νησιά.⁵⁶ Κάθε φορά που ένα τουρκικό στρατιωτικό αεροπλάνο πετά πάνω από το Αιγαίο, ένα ελληνικό αεροπλάνο το αναχαιτίζει, με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε συχνές εικονικές αερομαχίες.⁵⁷ Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, έχουν σκοτωθεί ένας Τούρκος πιλότος από ελληνικά πυρά, δύο Έλληνες πιλότοι μετά από σύγκρουση και δύο Έλληνες και ένας Τούρκος πιλότος έχουν χάσει τη ζωή τους σε ατυχήματα κατά τη διάρκεια σχετικών ασκήσεων εκπαιδευτικού χαρακτήρα.⁵⁸

Crisis Group, Ουμίτ Παμίρ, Τούρκος συνταξιούχος πρέσβης, Κωνσταντινούπολη, 26 Μαΐου 2011.

⁵⁴ Σύμφωνα με Έλληνες αξιωματούχους, μέχρι το Μάιο του 2011, το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας απαρίθμησε 473 παραβιάσεις του εναέριου χώρου από την Τουρκία και 151 'ένοπλους σχηματισμούς παραβιάσεων' – μεγάλες ομάδες εξοπλισμένων αεροπλάνων πολλές φορές συμπεριλαμβανομένων και βομβαρδιστικών και μαχητικών αεροσκαφών. Ωστόσο, αναφέρεται μόνο ένα περιστατικό υπερπτήσης το 2011, τον Ιανουάριο – μια σημαντική πτώση από τις 20 το 2010 και τις 51 το 2009. www.geetha.mil.gr. Στις 2 Ιουνίου 2011, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις απαρίθμησαν 73 περιστατικά το 2011 κατά τα οποία η Ελλάδα παραβίασε τον τουρκικό εναέριο χώρο ή παρενόχλησε τουρκικά αεροπλάνα σ' αυτό που η Τουρκία θεωρεί ως διεθνή εναέριο χώρο. www.tsk.tr.

⁵⁵ Οι Έλληνες αξιωματούχοι διαμαρτύρονταν ότι μέχρι πρόσφατα πάνω από το 50% των παραβιάσεων συνέβαινε πολύ κοντά στα έξι ναυτικά μίλια, παρόλο που αυτό το ποσοστό μειώθηκε στο 30% κατά τους πρόσφατους μήνες. Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούνιος 2001. Απόστρατος Τούρκος στρατηγός δήλωσε ότι πρόθεση των πτήσεων αυτών δεν είναι η παραβίαση των αναγνωρισμένων έξι ναυτικών μιλίων, αν και κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί 'κατά λάθος'. Συνέντευξη στην Crisis Group, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

⁵⁶ «Έχουν πετάξει χαμηλά περίπου 200-300 μέτρα από το έδαφος, πάνω από σπίτια». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011. Τα δύο κατοικημένα νησιά Αγαθονήσι και Φαρμακονήσι στο κεντρικό Αιγαίο (πέντε με έξι μίλια από τα τουρκικά παράλια) γίνονται συχνά στόχος των υπερπτήσεων. Ωστόσο, τέτοιου είδους υπερπτήσεις δεν έχουν συμβεί από την επίσκεψη του Παπανδρέου στην Τουρκία τον Ιανουάριο του 2011. Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνες αξιωματούχοι, Αθήνα, Μάιος 2011.

⁵⁷ «Η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να κάνει χρήση των αεροσκαφών της για να προχωρεί σε αναχαιτίσεις ή αναγνωρίσεις ανάλογα με την κατάσταση». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011.

⁵⁸ Ο Τούρκος πιλότος Ναΐλ Ερντογάν σκοτώθηκε στις 8 Οκτωβρίου του 1996 από πυρά ελληνικού αεροσκάφους. Ο

Επιπλέον, η Ελλάδα διαμαρτύρεται πως η Τουρκία αγνοεί τους κανονισμούς για τις πτήσεις στην ΠΠΠ Αθηνών όταν οργανώνει στρατιωτικές πτήσεις πάνω από το Αιγαίο.⁵⁹ Η Ελλάδα υποστηρίζει πως η Τουρκία σταμάτησε να υποβάλλει τα σχέδια των στρατιωτικών πτήσεων στην ΠΠΠ των Αθηνών κατά τη διάρκεια των εντάσεων στην Κύπρο το 1974.⁶⁰ Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι σύμφωνα με το Άρθρο 3(α) της Σύμβασης του 1944 για τη Διεθνή Πολιτική Αεροπορία απαιτείται η υποβολή σχεδίων πτήσεων μόνο από πολιτικά αεροσκάφη.⁶¹ Η

Έλληνας πιλότος Κώστας Ηλιάκης σκοτώθηκε στις 23 Μαΐου του 2006 μετά από σύγκρουση με αεροσκάφος από το οποίο ο Τούρκος πιλότος εκτινάχθηκε με ασφάλεια. Ένας Τούρκος πιλότος σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια εκπαίδευσης στις 5 Μαρτίου 2007 και δύο Έλληνες πιλότοι σκοτώθηκαν όταν τα F16 τους συγκρούστηκαν τον Αύγουστο του 2010. «Το κόστος αυτών των 'κοκορομαχιών' είναι τεράστιο». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαϊός στρατιωτικός αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011.

⁵⁹ Ένα σχετικό πρόβλημα περιλαμβάνει τις Περιοχές Έρευνας και Διάσωσης (ΠΕΔ), τις οποίες η Ελλάδα βασίζει στο FIR των Αθηνών. Αυτές συμπίπτουν στις περιοχές του Αιγαίου με τις ΠΕΔ της Τουρκίας, εφόσον η Τουρκία υιοθέτησε ένα νόμο τον Ιανουάριο του 1989 επεκτείνοντας τις ΠΕΔ της στο μισό Αιγαίο. Τούρκος αξιωματούχος πνευματωδώς σχολίασε πως το Αιγαίο είναι η ασφαλέστερη θάλασσα για να πάθει κανείς ατύχημα, επειδή αμφότερες οι χώρες θα στείλουν τα σωστικά συνεργεία τους. Συνέντευξη στην Crisis Group, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

⁶⁰ Οι Τούρκοι αξιωματούχοι υποστηρίζουν πως το 1974 ήταν μια 'κρίση εμπιστοσύνης', αν και απορρίπτουν τους ισχυρισμούς ότι η Τουρκία είχε ποτέ υποβάλει σχέδια στρατιωτικών πτήσεων. Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. Τον Αύγουστο του 1974, η Τουρκία εξέδωσε την Προειδοποίηση προς τους Πιλότους (NOTAM) 714, διακηρύσσοντας ότι το Αιγαίο ήταν πολύ επικίνδυνη περιοχή για να ελέγχεται από την ΠΠΠ Αθηνών και επεκτείνοντας τον έλεγχο της ΠΠΠ της Κωνσταντινούπολης περίπου στο μισό Αιγαίο· η Ελλάδα απάντησε με τις NOTAM 1066 και 1157, αποκλείοντας στην ουσία το Αιγαίο για όλες τις πτήσεις μέχρι την απόσυρση των αντίστοιχων NOTAM το 1980.

⁶¹ Τούρκος αξιωματούχος δήλωσε πως το πρόβλημα είναι μοναδικό σε σχέση με την Ελλάδα και ότι καμία άλλη γειτονική χώρα δεν απαιτεί σχέδια πτήσεων για τις τουρκικές στρατιωτικές πτήσεις στις ΠΠΠ. Παρομοίως, η Τουρκία δεν έχει τέτοιες απαιτήσεις για τις πτήσεις μέσα στην ΠΠΠ. Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούνιος 2011. Ευρωπαϊός αξιωματούχος από χώρα-μέλος του NATO συμφώνησε: «Ως χώρες-μέλη του NATO, είναι εθιμοτυπικό ή καλή πρακτική να ενημερώνεις την άλλη χώρα για το τι ακριβώς κάνεις εκεί, ωστόσο δεν απαιτείται από το διεθνές δίκαιο. Έτσι, σε αντίθεση με ό,τι υποστηρίζει η Ελλάδα, η Τουρκία δεν παραβιάζει την ΠΠΠ Αθηνών σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο – το πράττει, όμως, σύμφωνα με το πρωτόκολλο του NATO». Συνέντευξη στην Crisis Group, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. Ευρωπαϊός διπλωμάτης ερευνητής τόνισε ότι ούτε οι ΗΠΑ ούτε το Ηνωμένο Βασίλειο υποβάλλουν προκαταβολικά

Ελλάδα ισχυρίζεται ότι η Σύμβαση απαιτεί το ίδιο και για στρατιωτικά αεροσκάφη, βασιζόμενη στο Άρθρο 3(δ), το οποίο αναφέρεται τόσο στον πολιτικό όσο και στο στρατιωτικό συντονισμό για την καλύτερη ασφάλεια της διεθνούς εναέριας κυκλοφορίας.⁶² Στην πραγματικότητα, οι ΠΠΠ συνεπάγονται μόνο τεχνικές ευθύνες, όπως η παροχή εγκαταστάσεων και υπηρεσιών εναέριας κυκλοφορίας και η συνεργασία με αυτές δεν μπορεί να επηρεάσει το καθεστώς του αεροσκάφους πάνω από τα διεθνή ύδατα. Οι ΠΠΠ των Αθηνών και της Κωνσταντινούπολης αποφασίστηκαν σε συναντήσεις του Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO) στην Κωνσταντινούπολη (1950) και το Παρίσι (1952).⁶³ Εκείνη την περίοδο, η Τουρκία επιθυμούσε η Ελλάδα να ασκήσει τον έλεγχο των ΠΠΠ πάνω από το Αιγαίο, πιθανόν ως μέτρο εξοικονόμησης κόστους.⁶⁴

Δ. Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η Τουρκία άρχισε να υποβάλει διπλωματικά διαβήματα στην Ελλάδα το 1964 διαμαρτυρόμενη για τη στρατιωτικοποίηση αρκετών νησιών του Αιγαίου των οποίων το καθεστώς αποστρατιωτικοποίησης είχε οριστεί

από διεθνείς συμφωνίες, συμπεριλαμβανομένης της Σύμβασης της Λωζάνης για τα Στενά το 1923, της Συνθήκης της Λωζάνης το 1923 και της Συνθήκης των Παρισίων το 1947.⁶⁵ Η Ελλάδα αναγνωρίζει ότι έχει πράξει αναλόγως σε δύο νησιά του βορείου Αιγαίου, υποστηρίζοντας πως η Σύμβαση του Μοντρέ του 1936 αντικαθιστά όλες τις διατάξεις αποστρατιωτικοποίησης της Συνθήκης της Λωζάνης. Για άλλα νησιά του βορείου και κεντρικού Αιγαίου, η Ελλάδα υποστηρίζει, ότι συμμορφώνεται με τους στρατιωτικούς περιορισμούς που απορρέουν από τη Συνθήκη της Λωζάνης,⁶⁶ ενώ η Τουρκία υποστηρίζει ότι η Ελλάδα προχώρησε κρυφά στη στρατιωτικοποίηση των νησιών στη δεκαετία του 1960, ενώ από την κυπριακή κρίση του 1974 και έκτοτε συνεχίζει να το κάνει στα φανερά. Τέλος, όσον αφορά στα Δωδεκάνησα, των οποίων η αποστρατιωτικοποίηση υπαγορεύτηκε το 1947 με τη Συνθήκη των Παρισίων, η Ελλάδα αναγνωρίζει ότι προχώρησε στην στρατιωτικοποίησή τους το 1974 αλλά υποστηρίζει ότι επρόκειτο για πράξη νόμιμης αυτοάμυνας.⁶⁷

Η στρατιωτικοποίηση έγινε πιο κραυγαλέα μετά το 1974, καθώς οι τριβές στο θέμα της Κύπρου οδήγησαν σε έλλειψη εμπιστοσύνης και αύξησαν τους λόγους ανησυχίας για την ασφάλεια και στις δύο πλευρές. Οι

σχέδια όπως αυτά τα οποία απαιτεί η Ελλάδα από την Τουρκία. Τηλεφωνική συνέντευξη στην Crisis Group, Ιούνιος 2011.

⁶² «Ο συντονισμός της εναέριας κυκλοφορίας, που αφορά τόσο στα πολιτικά όσο και στα στρατιωτικά αεροσκάφη στο διεθνή εναέριο χώρο, είναι απόλυτα απαραίτητος για την ασφάλεια της εναέριας κυκλοφορίας και αποτελείται από την ανταλλαγή πληροφοριών για όλες τις πτήσεις μέσα σε μια ΠΠΠ. Με σεβασμό στα παραπάνω, η υποβολή ενός σχεδίου πτήσεως είναι ο βασικός κανόνας της ICAO και επιτυγχάνει την 'απαιτούμενη προσοχή' που τα κρατικά αεροσκάφη οφείλουν να έχουν για την ασφάλεια της πολιτικής εναέριας κυκλοφορίας σύμφωνα με το Άρθρο 3(δ) της Συνθήκης του Σικάγου». Ελληνικό Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, www.geetha.mil.gr. Οι Έλληνες αξιωματούχοι υποστηρίζουν ότι ζητούν τα σχέδια για όλες τις πτήσεις που θα διασχίσουν την ΠΠΠ Αθηνών και η ειδοποίηση που προηγείται είναι ο 'γενικός κανόνας' παγκοσμίως. Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Ιούνιος 2011. Για τη διασφάλιση της εναέριας ασφάλειας, η Τουρκία έχει αντιπροτείνει τη χρήση συστημάτων Αναγνώρισης Φίλου ή Εχθρού (IFF) για να αποκλείονται οι αναχαιτίσεις, αλλά η Ελλάδα αρνήθηκε επειδή θα διαμόρφωνε ειδική εξαίρεση για την ΠΠΠ Αθηνών. 'Ελλάδα και Τουρκία : Ζητήματα του Αιγαίου – Ιστορικό Παρασκήνιο και Πρόσφατες Εξελιξίσεις', Αναφορά προς το Κογκρέσο της Αμερικάνικης Υπηρεσίας Έρευνας του Κογκρέσου, 21 Αυγούστου 1997.

⁶³ «Ήταν απλώς γεωγραφικοί οι λόγοι που οδήγησαν στο να δοθεί στην Ελλάδα ο έλεγχος της ΠΠΠ πάνω από το Αιγαίο. Ωστόσο, αντικατοπτρίζει επίσης την αντίληψη της διεθνούς κοινότητας ότι αυτή η γεωγραφική περιοχή πρέπει να ελέγχεται από την Αθήνα». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας συνταξιούχος πρέσβης, Αθήνα, Μάιος 2011.

⁶⁴ Συνέντευξη στην Crisis Group, Ουμίτ Παμίρ, Τούρκος συνταξιούχος πρέσβης, Κωνσταντινούπολη, 26 Μαΐου 2011.

⁶⁵ Το Άρθρο 4 της Σύμβασης της Λωζάνης για τα Στενά αποστρατιωτικοποίησε πλήρως τα νησιά του βορείου Αιγαίου, συμπεριλαμβανομένων και των ελληνικών νησιών της Σαμοθράκης και της Λήμνου, των τουρκικών νησιών Gökçeada (Ιμβρος) και Bozcaada (Τένεδος) και των τουρκικών στενών. Η Σύμβαση του Μοντρέ του 1936 επέτρεπε στους Τούρκους να στρατιωτικοποιήσουν εκ νέου τα Στενά αλλά δεν αναφερόταν στα νησιά. Το Άρθρο 13 της Συνθήκης της Λωζάνης έθετε στρατιωτικούς περιορισμούς σε ό,τι αφορούσε ναυτικές βάσεις και οχυρώσεις για τα νησιά Λέσβος, Χίος, Σάμος και Ικαρία στο βόρειο και κεντρικό Αιγαίο, και περιόριζε τις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις σε ένα κανονικό στρατιωτικό απόσπασμα, όπως επίσης και σε μια δύναμη χωροφυλακής και αστυνομίας σε αριθμό ανάλογο με ότι εφαρμόζεται στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας. Το Άρθρο 14 της Συνθήκης των Παρισίων του 1947 αναφέρει ότι τα Δωδεκάνησα θα παραμείνουν στρατιωτικοποιημένα, αλλά η Τουρκία, από το 1964 κι έπειτα διαμαρτύρεται για τις οχυρώσεις σε μερικά από αυτά, όπως στη Ρόδο και στην Κω.

⁶⁶ Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Απρίλιος 2011.

⁶⁷ Όπως παρατίθεται παραπάνω. Μερικοί Έλληνες αμφισβητούν τη στρατιωτική λογική, επειδή υποστηρίζουν ότι η Ελλάδα ποτέ δεν θα είναι σε θέση να επιτεθεί στην Τουρκία από τα νησιά. Συνέντευξη στην Crisis Group, Θάνας Ντόκος, γενικός διευθυντής, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα, 10 Μαΐου 2011. Άλλοι υποστηρίζουν ότι η στρατιωτικοποίηση των νησιών είναι το κλειδί για την αποτροπή μιας τουρκικής επίθεσης. «Μετά το 1974, το πρώτο πράγμα που αισθάνεσαι ως Έλληνας είναι ότι τα νησιά βρίσκονται υπό απειλή». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας ακαδημαϊκός, Αθήνα, 12 Μαΐου 2011.

Έλληνες υποστηρίζουν ότι η τουρκική απειλή συνεχίζει να δικαιολογεί τη στρατιωτικοποίηση των νησιών.⁶⁸ Η Τουρκία από την άλλη συνέστησε την Τέταρτη Στρατιά (που ονομάζεται επίσης και Στρατιά του Αιγαίου), την οποία η Αθήνα βλέπει ως πιθανό επιδρομέα, στα παράλια της Σμύρνης το 1975, για να αντεπεξέλθει σε ενδεχόμενη επίθεση από τα κοντινά ελληνικά νησιά.⁶⁹ Θεωρεί τα στρατιωτικοποιημένα νησιά κοντά στις θαλάσσιες οδούς από τη θάλασσα του Μαρμαρά μέχρι τη Μεσόγειο ένα «πολύ σοβαρό αδιέξοδο ως προς την ασφάλεια».⁷⁰ Παρόλο που η Ελλάδα θεωρεί πως η διεθνής κοινότητα συμμαρτυρεί τις ανησυχίες της για την ασφάλεια, Τούρκοι αξιωματούχοι υποστηρίζουν ότι θα είχαν ήδη προσφύγει στη Χάγη αν η Ελλάδα δεν είχε επιβάλει τις επιφυλάξεις της για τη γενική αποδοχή της δικαιοδοσίας του ΔΔΧ ως προς ζητήματα εθνικής άμυνας.⁷¹ Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία αναγνωρίζει ελάχιστα τις ελληνικές ανησυχίες για την Τέταρτη Στρατιά και τη δυσαναλογία τους σε αμφίβιες δυνάμεις.⁷²

Οι στρατιωτικές ασκήσεις που λαμβάνουν χώρα στο Αιγαίο μπορεί να δηλητηριάσουν την ατμόσφαιρα. Το

⁶⁸ Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011. «Έχουμε πρόβλημα με την Αλβανία, την Ιταλία ή τη FYROM που θα απαιτούσε στρατιωτικοποίηση; Όχι. Είναι ξεκάθαρο ότι το 90% του ελληνικού αμυντικού προϋπολογισμού συνδέεται άμεσα με την 'απειλή' που έρχεται από την Τουρκία». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας ακαδημαϊκός, Αθήνα, 12 Μαΐου 2011.

⁶⁹ Η Τουρκία υποστηρίζει πως η Τέταρτη Στρατιά της 'έχει αμυντικό χαρακτήρα'. Βλ. www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-dispute.en.mfa.

⁷⁰ Νταβούτογλου, *Stratejik Derinlik* [Το Στρατιωτικό Βάθος], όπως παρατίθεται παραπάνω, σελ. 171.

⁷¹ Συνέντευξη στην Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. Όταν αποδέχθηκε την υποχρεωτική δικαιοδοσία του ΔΔΧ σύμφωνα με το Άρθρο 36/2 του Καταστατικού του Δικαστηρίου στις 20 Δεκεμβρίου 1993, η Ελλάδα απέκλεισε οποιαδήποτε διένεξη σχετική με αμυντικές στρατιωτικές πράξεις.

⁷² «Η τουρκική Στρατιά του Αιγαίου δεν είναι τόσο μεγάλη όσο οι υπόλοιπες στρατιές της. Περιλαμβάνει ένα στρατιωτικό αρχηγείο, δύο ταξιαρχίες και συναφείς μονάδες». Συνέντευξη στην Crisis Group, Αρμαγάν Κούλογλου, εν αποστρατεία στρατηγός, Άγκυρα, 19 Απριλίου 2011. «Η Στρατιά της Σμύρνης υπάρχει μόνο στα χαρτιά». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ουμίτ Παμίρ, Τούρκος συνταξιούχος πρόεδρος, Κωνσταντινούπολη, 26 Μαΐου 2011. «Είναι αλήθεια ότι η Τουρκία διαθέτει μεγάλη ναυτική παρουσία με δεκαεπτά φρεγάτες. Αλλά γιατί αποτελεί αυτό πρόβλημα για την Ελλάδα;» Τηλεφωνική συνέντευξη στην Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Ιούνιος 2011. Ενώ η Ελλάδα έχει μόνο επτά αρματαγωγά σκάφη, η Τουρκία έχει 41 αρματαγωγά και επτά οχηματαγωγά πλοία, το μεγαλύτερο από τα οποία μπορεί να κουβαλήσει 980 στρατιώτες και δεκαεπτά άρματα. 'Στρατιωτική Ισορροπία', Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών, 2011.

θετικό είναι ότι οι δύο χώρες, από το 1999 κι έπειτα,⁷³ ενημερώνουν η μία την άλλη για τέτοιου είδους ασκήσεις, αλλά οι εντάσεις συνεχίζονται μέσα στο NATO, στο οποίο η Τουρκία δεν επιτρέπει να διεξάγει στρατιωτικές ασκήσεις που να περιλαμβάνουν τα στρατιωτικοποιημένα ελληνικά νησιά.⁷⁴ Η στρατιωτικοποίηση του Αιγαίου αποτελεί έναν δαπανηρό περισπασμό, ειδικά αν ληφθεί υπόψη ότι αμφότερες οι χώρες είναι μέλη του NATO.⁷⁵ Η Ελλάδα δαπάνησε περίπου 6 δισεκατομμύρια ευρώ (το 2,8 % του ΑΕΠ), για αμυντικούς σκοπούς το 2010, περίπου μισό δισεκατομμύριο ευρώ λιγότερα από αυτά που δεσμεύτηκε να περικόψει μέχρι το 2011, σύμφωνα με το τελευταίο ευρωπαϊκό σχέδιο διάσωσης που συμφώνησε με τους εταίρους της στην ΕΕ. Επισήμως, η Τουρκία δαπανά 2,3% του ΑΕΠ για αμυντικούς λόγους.⁷⁶ Η Ελλάδα

⁷³ Δεν υπήρξε καμία διαμαρτυρία από την πλευρά της Ελλάδας, για παράδειγμα, όταν η Τουρκία διεξήγε μια άσκηση έρευνας και διάσωσης (SAR) μεταξύ Λέσβου και Χίου το Μάιο του 2011. Έλληνες αξιωματούχοι υποστηρίζουν πως η Ελλάδα ποτέ δεν διαμαρτυρήθηκε για τις ασκήσεις SAR στα διεθνή ύδατα και διαμαρτύρεται μόνο για τουρκικές SAR που συμπίπτουν με ελληνικές και εντός περιοχών ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο. Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Ιούλιος 2011.

⁷⁴ Σήμερα, οι αξιωματούχοι υποστηρίζουν ότι υπάρχει λιγότερη ένταση μεταξύ των δύο χωρών του NATO, αλλά η ελληνική δυσαρέσκεια από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου για το γεγονός ότι το NATO συχνά συντασσόταν με τη μεγαλύτερη και στρατιωτικά δυνατότερη Τουρκία εξακολουθεί να υφίσταται. Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Αμερικανοί αξιωματούχοι, Ουάσινγκτον και Άγκυρα, Φεβρουάριος - Απρίλιος 2011. «Η Ελλάδα και η Τουρκία πάντα αποτελούσαν ένα ευαίσθητο σημείο για το NATO. Έχουν μια ανταγωνιστική σχέση- είναι η μοναδική τέτοια περίπτωση στο NATO». Συνέντευξη στην Crisis Group, Αμερικανός αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

⁷⁵ «Το κόστος της διένεξης στο Αιγαίο για την Ελλάδα είναι δύσκολο να εκτιμηθεί οικονομικά. Κανένας δεν μπορεί να υπολογίσει τον υποθαλάσσιο πλούτο. Σίγουρα υπάρχει κόστος ευκαιρίας εκεί». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011. «Το κόστος είναι τεράστιο. Αλλά κανένας δεν είναι υπόλογος- απλά συμβαίνει». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας ακαδημαϊκός, Αθήνα, 12 Μαΐου 2011. «Η οικονομική διάσταση είναι λιγότερο σημαντική από το πολιτικό, ανθρώπινο και ψυχολογικό κόστος και το κόστος των χαμένων ευκαιριών για συνεργασία». Συνέντευξη στην Crisis Group, Θάνος Ντόκος, γενικός διευθυντής του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα, 10 Μαΐου 2011.

⁷⁶ Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 ανερχόταν περίπου στο 5,5% του ΑΕΠ της Ελλάδας και περίπου στο 4% της Τουρκίας. «Ελλάδα και Τουρκία: Ζητήματα του Αιγαίου», όπως παρατίθεται παραπάνω. Ακόμα και με τον μειωμένο αμυντικό προϋπολογισμό του 2010, η Ελλάδα έχει ακόμη το μεγαλύτερο μερίδιο σε απόλυτους όρους από τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη του NATO. Οι στρατιωτικές δαπάνες της Τουρκίας το 2010, περίπου 15 δισεκατομμύρια δολάρια, ανταποκρίνονταν στο ένα

ιδιαίτερα ενδιαφέρεται επειγόντως να μειώσει τις αμυντικές δαπάνες της, αλλά ο από κοινού περιορισμός σ' αυτόν τον τομέα μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο αν επιλυθούν πρώτα άλλα ζητήματα που προκαλούν ανασφάλειες.⁷⁷

IV. Η ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΜΙΑΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Παρόλο που οι σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας έχουν βελτιωθεί την τελευταία δεκαετία, οι συγκρούσεις για το Αιγαίο Πέλαγος, κληροδότημα των δεκαετιών του 1970, 80 και 90, δεν έχουν ακόμα διευθετηθεί. Αμφότερες οι πλευρές έχουν μετακινηθεί από τις σκληροπυρηνικές τους θέσεις όσον αφορά τη διένεξη για το Αιγαίο. Τότε, η Τουρκία επέμενε ότι ένας αριθμός σχετικών ζητημάτων έπρεπε να λυθεί αποκλειστικά μέσω διμερών συμφωνιών, ενώ η Ελλάδα θεωρούσε την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας το μόνο δόκιμο ζήτημα και επέμενε στην προσφυγή στο ΔΔΧ. Τώρα η Τουρκία αναφέρει την εκδοχή του δικαστηρίου και η Ελλάδα συζητεί για διάφορα ζητήματα στις διμερείς τους συνομιλίες, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων και του εναερίου χώρου.⁷⁸ Ωστόσο κοινό όραμα και έδαφος λείπουν.⁷⁹

τρίτο της Ελλάδας με βάση το κατά κεφαλήν ποσοστό. Έλληνες ειδικοί τονίζουν ότι τα πρόσφατα ποσά δεν περιλαμβάνουν πληρωμές για παλαιότερα προγράμματα, τα οποία διοχετεύτηκαν μέσω του υπουργείου Οικονομικών, εφόσον τα ήδη αγορασμένα όπλα εμφανίζονται ως 'παλαιότερο χρέος' στους προϋπολογισμούς των άλλων υπουργείων. Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Αθήνα, Μάιος 2011. «Ο λόγος για αυτό ήταν η Τουρκία. Με την οικονομία υπό κατάρρευση, αξίζει να δαπανούνται τόσα χρήματα για έναν εχθρό που δεν υφίσταται;». Συνέντευξη στην Crisis Group, Χάρης Τζημητράς, Έλληνας ακαδημαϊκός, Κωνσταντινούπολη, 6 Μαΐου 2011.

⁷⁷ Το ελληνικό υπουργείο Εθνικής Άμυνας επιμένει ότι για όσο καιρό η κατάσταση στο Αιγαίο και οι παραβιάσεις του εναερίου χώρου συνεχίζονται καθημερινά, η Ελλάδα δεν μπορεί να προχωρήσει σε περικοπές του αμυντικού της προϋπολογισμού. Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνες αξιωματούχοι, Απρίλιος-Μάιος 2011.

⁷⁸ Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνες αξιωματούχοι, Αθήνα, Μάιος 2011. Οι Έλληνες αξιωματούχοι δήλωσαν επίσης ότι δεν είναι απαραίτητο να προσφύγουν στο δικαστήριο για κάθε θέμα αν οι δυο πλευρές μπορέσουν να βρουν λύσεις στις διμερείς τους επαφές'.

⁷⁹ Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Έλληνες και Τούρκοι αξιωματούχοι, Άγκυρα και Αθήνα, Απρίλιος Μάιος 2011.

A. ΩΘΗΣΗ ΣΤΙΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΑΘΗΝΑΣ- ΑΓΚΥΡΑΣ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΝΑ ΥΠΕΡΚΕΡΑΣΤΟΥΝ ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Μέχρι το 2002, οι υψηλού επιπέδου διμερείς επαφές διακόπτονταν συχνά. Για περισσότερο από δύο δεκαετίες μετά την αίτηση της Τουρκίας το 1987 για ένταξη της στην ΕΕ, τα προβλήματα που ανέκυπταν στην Κύπρο και το Αιγαίο έπειθαν την Ελλάδα να μπλοκάρει την υποψηφιότητα της Τουρκίας, την πρόσβαση σε ευρωπαϊκά κονδύλια και τη συμμετοχή σε πολλές κοινές πρωτοβουλίες. Οι σχέσεις των δύο χωρών έφτασαν στο ναδίρ το 1999, μετά την αποκάλυψη του ρόλου που διαδραμάτισε η Ελλάδα στην παροχή καταφυγίου στον ηγέτη των Τουρκοκούρδων ανταρτών, Αμπντουλάχ Οτζαλάν –τον αρχηγό του Κουρδικού Εργατικού Κόμματος (PKK), οργάνωση που η Τουρκία, η ΕΕ και οι ΗΠΑ θεωρούσαν τρομοκρατική.

Ωστόσο, αυτή ήταν επίσης και η χρονιά που σηματοδότησε την αλλαγή στις διμερείς τους σχέσεις. Οι κοινές δοκιμασίες των σεισμών του 1999 επέτρεψαν τη δημιουργία θετικού κλίματος στην κοινή γνώμη και στις δύο χώρες. Η Ελλάδα χρειαζόταν καλύτερες σχέσεις για να μπορέσει να περιορίσει τον στρατιωτικό της προϋπολογισμό, γεγονός που θα τη βοηθούσε να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, και επιθυμούσε να καταστήσει τη διένεξη για το Αιγαίο θέμα συζήτησης εντός της ΕΕ.⁸⁰ Με αντάλλαγμα τις εγγυήσεις της ΕΕ ότι η Κυπριακή Δημοκρατία στο τιμόνι της οποίας βρίσκονταν οι Ελληνοκύπριοι θα γινόταν μέλος – είτε το νησί επανενωνόταν προηγουμένως είτε όχι – η Αθήνα το Δεκέμβριο του 1999 επέτρεψε στην Τουρκία να γίνει και επίσημα υποψήφιο μέλος προς ένταξη στην ΕΕ.⁸¹

Οι διερευνητικές συνομιλίες για τα ζητήματα του Αιγαίου ξεκίνησαν ελπιδοφόρα το Μάρτιο του 2002 αλλά κατέρρευσαν όταν ο Έλληνας πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης επιφυλάχθηκε λόγω των επικείμενων εθνικών εκλογών το 2004.⁸² Οι συνομιλίες ανεστάλησαν εκείνη τη χρονιά από τον νέο πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή,

---

⁸⁰ «Η ιδέα πίσω από τη στροφή της Ελλάδας στο θέμα της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ ήταν να καταστήσει τα ελληνοτουρκικά προβλήματα, πρόβλημα της ΕΕ». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας ακαδημαϊκός, Αθήνα, 12 Μαΐου 2011. «Η ελληνική θέση για το θέμα της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ είναι καιροσκοπική. Αν το ζήτημα του Αιγαίου λυνόταν αύριο, αναρωτιέμαι αν η Ελλάδα θα συνέχιζε να ευνοεί την προσπάθεια ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

⁸¹ Για περισσότερα, βλ. τη μελέτη της Crisis Group Ευρώπης No 184, *Turkey and Europe: The Way Ahead*, 17 Αυγούστου 2007.

⁸² Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Αθήνα, Μάιος 2011.

αρχηγό του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, αλλά ξεκίνησαν εκ νέου όταν ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ Γιώργος Παπανδρέου ανέλαβε την εξουσία τον Οκτώβριο του 2009. Ο Παπανδρέου και ο Τούρκος ομόλογός του, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, αποφάσισαν να εντείνουν τις επαφές τους το 2010.⁸³ Εκείνη τη χρονιά, η Ελλάδα διαγράφηκε από χώρα-απειλή από τον Εθνικό Κατάλογο Πολιτικής Ασφάλειας της Τουρκίας.⁸⁴

Πολλοί Τούρκοι σέβονται τον πρωθυπουργό Παπανδρέου για τον διπλωματικό του ρόλο την περίοδο των σεισμών του 1999 και τη δυνατή φιλία που είχε σφυρηλατήσει με τον εκλιπόντα Τούρκο υπουργό των Εξωτερικών Ισμαήλ Τζεμ. Ο Ερντογάν είναι δημοφιλής στην Ελλάδα.⁸⁵ Οι χώρες τώρα συνεργάζονται σε ένα ευρύ φάσμα τομέων.⁸⁶

⁸³ Ο Ερντογάν πρότεινε επίσης ένα νέο 'κώδικα συμπεριφοράς' για την ασφάλεια των στρατιωτικών πτήσεων στο Αιγαίο και ένα Υψηλού Επιπέδου Συμβούλιο Στρατηγικής Συνεργασίας. Υπέγραψαν 22 διμερείς συμφωνίες, κυρίως σε θέματα εμπορίου και επενδύσεων. Το διμερές εμπόριο τριπλασιάστηκε μέσα στη δεκαετία για να φτάσει τα 3 δισεκατομμύρια δολάρια το 2010• οι απευθείας ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία ανέρχονται σε 5 δισεκατομμύρια ευρώ, συμπεριλαμβανομένων και των εξαγορών τουρκικών τραπεζών από ελληνικά οικονομικά ιδρύματα τα τελευταία χρόνια.

⁸⁴ Ωστόσο, παρέμεινε μια αναφορά στην επέκταση των χωρικών υδάτων ως απειλή. Συνέντευξη στην Crisis Group, Armağan Kuloglu, Τούρκος στρατηγός εν αποστρατεία, Απρίλιος 2011.

⁸⁵ Συνεντεύξεις στην Crisis Group: «Πιστεύω πως μέχρι το τέλος του χρόνου θα έχει βρει λύσεις για [τα προβλήματα] στο Αιγαίο και στην Κύπρο. Θα το κάνει αυτό για να ενταχθεί στην ΕΕ και, επίσης, επειδή αποτελούν πονοκέφαλο για κάθε υπουργό Εξωτερικών», Έλληνας δικηγόρος και ακαδημαϊκός που παρακολουθεί από κοντά τις συνομιλίες, Αθήνα, Μάιος 2011. «Πιστεύω πως θα δούμε μια χειρονομία τόσο για το κυπριακό ζήτημα όσο και για αυτό του Αιγαίου [από το κυβερνών κόμμα ΑΚΡ του Ερντογάν] μετά τις εκλογές του Ιουνίου στην Τουρκία», αξιωματούχος του ΠΑΣΟΚ, Αθήνα, Μάιος 2011. «Ο Ερντογάν είναι πιθανόν ο πιο δημοφιλής Τούρκος πολιτικός στην Ελλάδα εδώ και πολύ καιρό. [Οι Έλληνες] αισθάνονται ότι μπορούν να τον εμπιστευτούν. Θα μπορούσε να κερδίσει τις εκλογές εδώ», Θάνος Βερέμης, Έλληνας ακαδημαϊκός και πρώην πρόεδρος του Εθνικού Συμβουλίου Παιδείας, Αθήνα, 11 Μαΐου 2011. «Η επίσκεψη του Ερντογάν στην Αθήνα [το 2010] ήταν μια πολύ καλή κίνηση• έδωσε την αίσθηση ότι μπορούμε να λύσουμε αυτό το ζήτημα», Νίκος Μαλκουτζής, αρχισυντάκτης, *E-Kathimerini* (αγγλική έκδοση), Αθήνα, 10 Μαΐου 2011.

⁸⁶ Για παράδειγμα, μια δεύτερη συνάντηση μιας κοινής πρωτοβουλίας για την κλιματική αλλαγή έχει προγραμματιστεί για το φθινόπωρο του 2011. Η Τουρκία έχει δηλώσει ότι σκοπεύει να επιτρέψει την επαναλειτουργία της ελληνορθόδοξης ιερατικής σχολής της Χάλκης στην Κωνσταντινούπολη (κλειστή από το 1971) και κατάργησε την προϋπόθεση να εκλέγεται Τούρκος πολίτης στο θρόνο του Ελληνορθόδοξου Οικουμενικού Πατριαρχείου. Επέτρεψε στην Ελλάδα να χτίσει πρεσβεία σε οικόπεδο που της

Οι Έλληνες τουρίστες κατακλύζουν την Κωνσταντινούπολη και τα ελληνικά νησιά του ανατολικού Αιγαίου έχουν μετατραπεί σ'έναν ελκυστικό προορισμό για τους Τούρκους• ακόμα και μια δημοφιλής σειρά για την τουρκική τηλεόραση γυρίστηκε τόσο στα τουρκικά παράλια όσο και σ' ένα ελληνικό νησί.

Τα υπουργεία Εξωτερικών φιλοξένησαν πάνω από 50 γύρους διευρυσμένων συνομιλιών από το 2002, με στόχο να επιτύχουν σύγκλιση απόψεων που θα τους επέτρεπε να συντάξουν μια συμφωνία για την παραπομπή ενός ή περισσότερων ζητημάτων στο ΔΔΧ. Παρόλο που οι συνομιλίες αυτές είναι εμπιστευτικές, ειδικοί που τις παρακολουθούν στενά υποστηρίζουν πως σ'αυτό το στάδιο δεν γίνονται συζητήσεις που αφορούν τεχνικά ζητήματα (όπως οι θαλάσσιες ζώνες).⁸⁷ Η Ελλάδα πιστεύει ότι θα μπορέσει επιτέλους να προσφύγει για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας στο ΔΔΧ.⁸⁸ Η Τουρκία επιθυμεί να επιτευχθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σύγκλιση στις διμερείς τους επαφές και τότε θα είναι πρόθυμη να προσφύγει στο δικαστήριο για όσα ζητήματα παραμένουν άλυτα.

Η Ελλάδα θεωρεί πως οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις είναι το βασικότερο εμπόδιο για την επίλυση της διένεξης.⁸⁹ Η τουρκική κυβέρνηση έχει κατ'επανάληψη δηλώσει πως δεν μπορεί να ελέγξει το στρατό, αλλά πολλοί αξιωματούχοι τρίτων χωρών δεν έχουν πειστεί περί αυτού.⁹⁰ Ορισμένοι υποστηρίζουν πως ο στρατός θα

παραχωρήθηκε στην Άγκυρα στη δεκαετία του 1930. Η Ελλάδα είναι προσεκτική και δεν έχει επαναφέρει το θέμα των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών παρά τις εσωτερικές πιέσεις.

⁸⁷ Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Κωνσταντινούπολη και Αθήνα, Απρίλιος-Μάιος 2011.

⁸⁸ «Δεν περιμένουμε όλα τα προβλήματα σχετικά με τις θαλάσσιες ζώνες να λυθούν κατά τη διάρκεια των συνομιλιών. Ωστόσο, περιμένουμε να ξεκαθαρίσουμε το ζήτημα, να έχουμε βρει κοινό έδαφος για μια συμφωνία ... Δεν περιμένουμε θριάμβους ή νίκες. Γνωρίζουμε πως δεν υπάρχουν αυτόματες λύσεις, ακόμα και αν η Τουρκία υπογράψει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Το αποδεχόμαστε αυτό. Αλλά τουλάχιστον [το να υπογράψει] θα παρείχε τη νομική βάση για προσφυγή στη Χάγη». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011.

⁸⁹ «Στην Ελλάδα επικρατεί η ιδέα ότι τίποτα δεν αλλάζει στην Τουρκία, ειδικά στο θέμα του στρατού. Ακόμα και μετά την πρόσφατη αποδόμηση του στρατού, δεν αποδέχονται ότι τα πράγματα έχουν αλλάξει». Συνέντευξη στην Crisis Group, Χάρης Τζημητράς, Έλληνας ακαδημαϊκός, Κωνσταντινούπολη, 6 Μαΐου 2011.

⁹⁰ Το 2004 υπήρξε μια διαρροή στην αμερικανική τηλεόραση που ήθελε τον πρωθυπουργό Ερντογάν να δηλώνει ότι δεν μπορεί να σταματήσει τις στρατιωτικές υπερπτήσεις πάνω από το Αιγαίο επειδή 'δεν ελέγχει το στρατό'. Πρεσβεία των ΗΠΑ στη Χάγη 003166, όπως δημοσιεύτηκε από τη Wikileaks.

μπορούσε ακόμα και να διευκολύνει μια λύση.⁹¹ Όπως στην Ελλάδα, έτσι και στην Τουρκία υφίσταται έως ένα βαθμό εθνικιστική ρητορεία, αλλά το Αιγαίο ποτέ δεν υπήρξε για τους Τούρκους ένα τόσο μεγάλο θέμα.⁹² Οι Έλληνες νομίζουν ότι για την Τουρκία το Αιγαίο δεν αποτελεί προτεραιότητα και ότι η Άγκυρα μπορεί να συνεχίζει τις συνομιλίες χωρίς την ύπαρξη μιας λύσης με χαμηλό εσωτερικό κόστος.⁹³ Πράγματι, το ενδιαφέρον της Τουρκίας για ένταξη στην ΕΕ που ολοένα και ατονεί, ουσιαστικά εξαιτίας του αδιεξόδου που έχει δημιουργηθεί σε ό,τι αφορά τις προοπτικές ένταξης, κάνει την Ελλάδα

όλο και πιο ανήσυχη για το γεγονός ότι χάνει έναν διπλωματικό μοχλό πίεσης προς τη γείτονα χώρα.⁹⁴

1. Αποσύνδεση από το Κυπριακό

Κατ' ιδίαν, αμφότερες οι πλευρές έχουν σε μεγάλο βαθμό εγκαταλείψει την παλιά ιδέα ότι η λύση του Κυπριακού αποτελεί προϋπόθεση για τη διευθέτηση της διένεξης στο Αιγαίο, ακόμα και αν η Κύπρος παραμένει ως παράγοντας.⁹⁵ Μια διευθέτηση του Κυπριακού θα βοηθούσε στην άμβλυνση των διενέξεων στο Αιγαίο αλλά είναι απίθανο να συμβεί στο εγγύς μέλλον, με τη στασιμότητα που διαφαίνεται στον τελευταίο γύρο των διαπραγματεύσεων μεταξύ των αρχηγών της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Εφόσον καμία πλευρά δεν μπορεί να κατηγορηθεί κατά κύριο λόγο⁹⁶ και εφόσον η κατάσταση στην Κύπρο παραμένει ειρηνική, Ελλάδα και Τουρκία θα πρέπει να αποσυνδέσουν περαιτέρω το κυπριακό πρόβλημα από τα ζητήματα στο Αιγαίο. Ένας επιπλέον λόγος είναι οι νέες εντάσεις που προκλήθηκαν

Τούρκος αξιωματούχος του υπουργείου Εξωτερικών, όπως παρατέθηκε σε πρόγραμμα της αμερικανικής καλωδιακής τηλεόρασης το 2010, παραδέχθηκε ότι οι απευθείας υπερπτήσεις είναι αντιπαραγωγικές για τη βελτίωση των δεσμών με την Ελλάδα και το υπουργείο Εξωτερικών έχει πιέσει το στρατό να τις ελαχιστοποιήσει. Πρεσβεία των ΗΠΑ στην Άγκυρα 1673, όπως δημοσιεύτηκε από τη Wikileaks. Συνεντεύξεις στην Crisis Group: «Αν ο Ερντογάν επιθυμούσε να ακολουθήσει μια πιο φιλόδοξη και θαρραλέα πολιτική στις διμερείς σχέσεις με την Ελλάδα και να πάρει το στρατό με το μέρος του, θα μπορούσε να το είχε κάνει. Αλλά δεν είναι έτοιμος να επενδύσει κάτι γι' αυτό το ζήτημα στην παρούσα φάση», πρώην Αμερικανός διπλωμάτης, Ουάσινγκτον, Φεβρουάριος 2011. «η κυβέρνηση δε φοβάται [το στρατό]. Επομένως, γιατί δεν μπορεί να ασκήσει έλεγχο στο θέμα των υπερπτήσεων;», Αμερικανός αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. «η πολιτική της αντιμετώπισης των Ελλήνων με αεροσκάφη είναι κυβερνητική πολιτική καθ' υπόδειξη του υπουργείου Εξωτερικών και όχι του στρατού», Ευρωπαίος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. «Ο Ερντογάν συχνά αξιολογείται από το πόσο συχνά τα τουρκικά αεροπλάνα πετούν πάνω [από το Αιγαίο]. Η κυβέρνησή του επιλέγει να μην ασκεί επιρροή», Ευρωπαίος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

⁹¹ «Οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις θα ήταν ευχαριστημένες με μια διευθέτηση του Κυπριακού και επιθυμούν λύση στα ζητήματα του Αιγαίου. Θα υπήρχε αποδέσμευση των πόρων που απορροφούνται εκεί». Συνέντευξη στην Crisis Group, Αμερικανός συνταξιούχος διπλωμάτης, Ουάσινγκτον, Φεβρουάριος 2011.

⁹² «Μια τουρκική κυβέρνηση δεν θα έχανε τις εκλογές εξαιτίας ενός συμβιβασμού στο ζήτημα του Αιγαίου». Συνέντευξη στην Crisis Group, Αμερικανός αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. «Στον ελληνικό τύπο, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις βρίσκονται στη θεματολογία των πολιτικών δημοσιογράφων, και όχι των δημοσιογράφων θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, επομένως συχνά εμφανίζονται στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων, ενώ στην Τουρκία, η Ελλάδα, εμφανίζεται συχνά στις τελευταίες σελίδες». Συνέντευξη στην Crisis Group, Νίκος Μαλκουτζής, αρχισυντάκτης, *E-Kathimerini* (αγγλική έκδοση), Αθήνα, 10 Μαΐου 2011.

⁹³ «Υπάρχει η αίσθηση ότι υπάρχει δισταγμός από την πλευρά της Τουρκίας στο να βρεθεί λύση για το ζήτημα του Αιγαίου. Δεν βιάζονται». Συνέντευξη στην Crisis Group, αξιωματούχος του ΠΑΣΟΚ, Αθήνα, 10 Μαΐου 2011.

---

⁹⁴ «Η ελληνική πολιτική ελίτ είναι πολύ απογοητευμένη από το γεγονός ότι οι Γερμανοί και οι Γάλλοι μπλοκάρουν την ένταξη της Τουρκίας. Η ελληνική αντίδραση τώρα είναι 'Όχι όχι! Θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε την Τουρκία χωρίς τη βοήθεια της Ευρώπης. Πώς θα το κάνουμε αυτό;» Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας ακαδημαϊκός, Αθήνα, 12 Μαΐου 2011. «Η Ελλάδα φοβάται ότι η Τουρκία δεν θα θέλει να λύσει το ζήτημα του Αιγαίου αν χάσει το τρένο της ΕΕ». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος αξιωματούχος, Αθήνα, 11 Μαΐου 2011.

⁹⁵ Αν και η επίσημη ελληνική πολιτική υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να υπάρξει πλήρης εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία αν δεν λυθεί πρώτα το Κυπριακό, το ζήτημα αυτό έχει γίνει λιγότερο κεντρικό. Συνεντεύξεις στην Crisis Group : «τα ζητήματα που αφορούν στο Αιγαίο είναι τόσο σημαντικά που δεν πρέπει να χρησιμοποιηθούν ως παράγοντες για τη διευκόλυνση άλλων προβλημάτων, όπως είναι το Κυπριακό. Βεβαίως, το να βρεθεί λύση σε αυτά θα βοηθούσε να βελτιωθεί και το κλίμα στην Κύπρο», Έλληνας αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011. « δεν βλέπω να υπάρχει σύνδεση μεταξύ του Κυπριακού και του ζητήματος του Αιγαίου», Τούρκος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. Παρ' όλα αυτά, κάποιοι υποστηρίζουν ακόμα ότι τα δύο ζητήματα συνδέονται. Συνεντεύξεις στην Crisis Group : «η πλήρης εξομάλυνση των σχέσεων [μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας] δεν θα είναι εύκολη χωρίς [λύση] του Κυπριακού. Το ελληνοκυπριακό λάμπι παραμένει ακόμα πολύ ισχυρό στην Αθήνα. Οι Ελληνοκύπριοι ασκούν μεγαλύτερη επιρροή στο ελληνικό πολιτικό γίγνεσθαι παρά το αντίθετο.», Θάνος Ντόκος, γενικός διευθυντής στο Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα, 10 Μαΐου 2011. « δεν βλέπουμε να υπάρχει πλήρης επίλυση των διαφορών στο Αιγαίο μέχρι να λυθεί το Κυπριακό, αλλά είναι πιθανό να υπάρξει 'δούνα και λαβείν' για κάποια θέματα.», Αμερικανός αξιωματούχος, Ουάσινγκτον, Φεβρουάριος 2011.

⁹⁶ Βλ. Ευρώπη Ενημερωτικό Δελτίο Νο 161, *Κύπρος: Έξι Βήματα προς μια Διευθέτηση*, 22 Ιανουαρίου 2011.

μεταξύ Άγκυρας και Λευκωσίας για το ζήτημα της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ) στην ανατολική Μεσόγειο, το οποίο μπορεί να περιπλέξει τα πράγματα όταν η Ελλάδα και η Τουρκία συζητήσουν για την οριοθέτηση των δικών τους αποκλειστικών οικονομικών ζωνών (ΑΟΖ) στη Μεσόγειο.⁹⁷ Ωστόσο, μια ελληνικοτουρκική συμφωνία για το Αιγαίο θα έδινε μια έμμεση πολιτική ώθηση στις συνομιλίες για το Κυπριακό, και θα συνέβαλε, επίσης, στη μείωση των εντάσεων σχετικά με τις ΑΟΖ.

2. Ο ρόλος της Ευρώπης

Τα προβλήματα με την Κύπρο και το Αιγαίο στάθηκαν εμπόδιο στην πορεία της Τουρκίας να λάβει καθεστώς υποψήφιας χώρας προς ένταξη στην ΕΕ έως το 1999, και το Συμβούλιο της Ευρώπης φαίνεται έτοιμο να εφαρμόσει αυστηρά τους κανονισμούς που προβλέπουν ότι η Τουρκία θα πρέπει να επιλύσει όλες τις συνοριακές και λοιπές σχετικές διαφορές της με κράτη-μέλη της ΕΕ πριν την ένταξή της.⁹⁸ Αν και οι διαφωνίες για το Αιγαίο προκαλούν προβλήματα στις λειτουργίες της ΕΕ, όπως στη FRONTEX, τον οργανισμό της ΕΕ για την ασφάλεια των συνόρων,⁹⁹ και στη συνεργασία ΕΕ-NATO, τα

κράτη-μέλη εκφράζουν ελάχιστο ενδιαφέρον για τη διένεξη στο Αιγαίο, το οποίο βλέπουν ως διμερές ζήτημα που μένει να επιλυθεί από τα δύο εμπλεκόμενα μέρη, εφόσον αυτό γίνει σύμφωνα με τις αρχές της ΕΕ και του ΟΗΕ.¹⁰⁰ Ωστόσο, η απουσία προόδου επηρεάζει την υποψηφιότητα της Τουρκίας στην ΕΕ, και η διακήρυξη του τουρκικού κοινοβουλίου για το *casus belli*, οι στρατιωτικές υπερπτήσεις και η μη επικύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας συχνά τυγχάνουν κριτικής στις ετήσιες αναφορές που συντάσσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υποψηφιότητά της, όπως επίσης και στις συναντήσεις του Συμβουλίου Σύνδεσης ΕΕ-Τουρκίας.¹⁰¹

B. ΜΕΤΑΤΡΕΠΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΛΠΙΔΑ ΣΕ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η Τουρκία και η Ελλάδα πρέπει να βρουν έναν τρόπο να γεφυρώσουν το χάσμα ανάμεσα στην προθυμία που εκφράζεται κατ'ιδίαν για επίλυση των ζητημάτων και στη δημόσια άρνηση να αναγνωρίσουν ότι στην πραγματικότητα λίγα πράγματα τις χωρίζουν. Τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης έχουν τεθεί ήδη σε εφαρμογή, συμπεριλαμβανομένης και της αναστολής διεξαγωγής στρατιωτικών ασκήσεων κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών, παρά την ύπαρξη ορισμένων δυσλειτουργιών.¹⁰² Οι δίοδοι επικοινωνίας είναι ανοιχτές,

⁹⁷ Μετά τη συμφωνία του Ισραήλ με την Κύπρο στις 17 Δεκεμβρίου του 2010 για οριοθέτηση των ΑΟΖ τους στην ανατολική Μεσόγειο με σκοπό την έρευνα για υδρογονάνθρακες, το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών κάλεσε τον Ισραηλινό πρέσβη για να διαμαρτυρηθεί και υπαινίχθηκε ότι θα υπάρξουν φυσικές δυσκολίες στις κυπριακές προσπάθειες για εξόρυξη φυσικού αερίου από την ΑΟΖ που βρίσκεται κοντά στη νότια Κύπρο. Η Τουρκία, σε αντίθεση με την ΕΕ και τις ΗΠΑ, δεν αναγνωρίζει στην κυβέρνηση της Λευκωσίας το δικαίωμα να διαπραγματεύεται τέτοιου είδους συμφωνίες πριν την επανένωση του νησιού. «Θα είναι δύσκολο να βρεθεί λύση για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας στην ανατολική Μεσόγειο χωρίς την Κύπρο». Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας αξιωματούχος, Απρίλιος 2011.

⁹⁸ Στα Συμπεράσματα της Προεδρίας (παράγραφος 4) του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 10-11 Δεκεμβρίου 1999 στο Ελσίνκι, όπου επίσημα αναγνωρίστηκε ως υποψήφια προς ένταξη χώρα, η Τουρκία συμφώνησε να επιλύσει ειρηνικά οποιεσδήποτε εκκρεμείς συνοριακές διαφορές και άλλα συναφή ζητήματα σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, ή σε περίπτωση που αυτό αποτύγχανε, προσφεύγοντας στο ΔΔΧ. Η Ελλάδα έγινε δεκτή ως κράτος-μέλος της ΕΕ παρά τις εκκρεμείς συνοριακές διαφορές με την Τουρκία. «Η ΕΕ δέχθηκε στους κόλπους της την Ελλάδα χωρίς [να είναι] λυμένα τα προβλήματα με την Τουρκία. Η ΕΕ μας είχε παράσχει πολιτικές εγγυήσεις ότι κάτι τέτοιο δεν θα επηρέαζε τη διαδικασία ένταξης με κανένα τρόπο». Συνέντευξη στην Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

⁹⁹ Τα κράτη-μέλη της ΕΕ που έχουν στρατιωτικές δυνάμεις στο Αιγαίο ως μέρος της FRONTEX μερικές φορές αντιμετωπίζουν δυσκολίες εν μέρει εξαιτίας της αβεβαιότητας των αξιωματικών του ναυτικού για το ποιοι χάρτες θα πρέπει να χρησιμοποιούνται. «Συνεχίζουμε να δεχόμαστε επίσημες

διαμαρτυρίες από την Τουρκία, κι έπειτα δηλώνουμε ότι λυπόμαστε». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

¹⁰⁰ Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011.

¹⁰¹ «Η καθημερινή αποστολή αεροσκαφών [για να αμφισβητηθεί ο εναέριος χώρος] μιας άλλης χώρας – είναι κάτι που δεν συμβαίνει στην ΕΕ. Αν το δεις από την οπτική γωνία των αξιωματούχων της ΕΕ, πρόκειται για μία πολύ επικίνδυνη συνοριακή διένεξη». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011. Το Συμβούλιο Συνεργασίας, ένας από τους κυριότερους οργανισμούς που ιδρύθηκαν μετά τη Συμφωνία Συνεργασίας με τον προκάτοχο της ΕΕ, την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, οργανώνει συχνά συναντήσεις και συγκεντρώνει αντιπροσώπους της ΕΕ και των κρατών-μελών της μαζί με Τούρκους κυβερνητικούς εκπροσώπους.

¹⁰² Έλληνες αξιωματούχοι δήλωσαν πως τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης περιλαμβάνουν μόνο 'προγραμματισμένες στρατιωτικές ασκήσεις', ενώ οι απροειδοποίητες παραβιάσεις και οι υπερπτήσεις συνεχίζονταν ακόμα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Συνέντευξη στην Crisis Group, Αθήνα, Μάιος 2011. «Η Τουρκία είναι έτοιμη να ενισχύσει τα υπάρχοντα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και να επεξεργαστεί νέα. [Εμείς] προτείναμε ένα κώδικα συμπεριφοράς στην Ελλάδα για τις στρατιωτικές εναέριες δραστηριότητες και των δύο πλευρών στο Αιγαίο ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος ατυχημάτων». Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Ιούλιος 2011.

οι διαπραγματευτές έχουν καλές σχέσεις και αμοιότερες οι πλευρές είναι αισιόδοξες για την πορεία των συνομιλιών.¹⁰³ Δεν έχουν γίνει υπερπτήσεις από την τουρκική πλευρά πάνω από ελληνικά νησιά από τον Ιανουάριο του 2011. Οι αμοιβαίες αμυντικές περικοπές συζητήθηκαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του πρωθυπουργού Ερντογάν στην Ελλάδα το 2010, παρόλο που ακόμα δεν έχει αποκρυσταλλωθεί τίποτα.

Η Ελλάδα θα επωφελούνταν από μια συμφωνία αλλά είναι απορροφημένη από την οικονομική της κρίση. Ωστόσο, υπάρχει μια ισχυρή κυβέρνηση στην Τουρκία η οποία, καθώς κέρδισε το 50% των ψήφων στις γενικές εκλογές του Ιουνίου του 2011, μπορεί να προβεί σε πιο τολμηρές κινήσεις όσον αφορά τα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης και της διένεξης στο Αιγαίο. Η πλήρης εξομάλυνση των σχέσεων με την Ελλάδα θα ενίσχυε τα διαπιστευτήριά της προς την ΕΕ και θα έστελνε ένα ηχηρό μήνυμα στους Ελληνοκύπριους ως προς τη δέσμευσή της στην επίλυση των διενέξεων. Γενικότερα, κάποιιοι πιστεύουν ότι οι νομικιστικές αψιμαχίες της Τουρκίας για το Αιγαίο την αποσπούν από την ανάγκη να εστιάσει σε πιο σημαντικά ζητήματα, όπως μια πραγματική πολιτική που θα βελτιώνει τις ναυτιλιακές της ικανότητες.¹⁰⁴

Δεδομένων των ισχυρών σχέσεων όλων των εμπλεκόμενων, η Τουρκία και η Ελλάδα θα πρέπει να προβούν σε μια σειρά συγχρονισμένων βημάτων για να επιτύχουν μια διευθέτηση, οι αρχηγοί τους θα πρέπει να εμφανιστούν μαζί ενώπιον της κοινής γνώμης για να ανακοινώσουν τα διάφορα στάδια μιας σειράς από ισορροπημένα, και αμοιβαίως ωφέλιμα μέτρα. Ένα πιθανό σχέδιο δράσης θα μπορούσε να περιλαμβάνει τα ακόλουθα τέσσερα στάδια:

¹⁰³ Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Έλληνες και Τούρκοι αξιωματούχοι, Άγκυρα και Αθήνα, Απρίλιος - Μάιος 2011. «Οι προσωπικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων που δουλεύουν πάνω σ' αυτό το ζήτημα είναι πολύ καλές, πολύ καλύτερες από ό,τι ήταν στο παρελθόν». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011.

¹⁰⁴ «Η Άγκυρα είναι εγκλωβισμένη στην άποψη ότι η Τουρκία είναι μια ηπειρωτική χώρα· οι πολιτικοί δεν καταλαβαίνουν τι σημαίνει ναυτιλία. Ένα κοντέινερ μέσα σε λίγες ώρες μπορεί να περάσει το τελωνείο στο Ρότερνταμ, αλλά θα χρειαστεί από δύο μέρες μέχρι τρεις εβδομάδες για να περάσει το τελωνείο στην Τουρκία. Η Τουρκία θα πρέπει να δημιουργήσει ένα λιμάνι στην περιοχή, όπου θα γίνονται οι μεταφορτώσεις των μεγάλων κοντέινερ, αλλά κάτι τέτοιο χρειάζεται κρατικές επενδύσεις και σχεδιασμό». Συνέντευξη στην Crisis Group, Τούρκος στέλεχος ναυτιλιακής εταιρείας, Κωνσταντινούπολη, Απρίλιος 2011.

Στάδιο 1: Οικοδόμηση εμπιστοσύνης

Η Τουρκία θα πρέπει να ανακοινώσει ένα επίσημο τέλος στις υπερπτήσεις πάνω από τα ελληνικά νησιά, να αναστείλει ησυχώς άλλες στρατιωτικές δραστηριότητες στον ισχυριζόμενο ελληνικό εναέριο χώρο πάνω από το Αιγαίο και να αποφύγει οποιοσδήποτε δηλώσεις που θα μπορούσαν να θεωρηθούν προκλητικές.¹⁰⁵ Θα πρέπει επίσης να τονίσει δημοσίως ότι αποδέχεται την ελληνική κυριαρχία πάνω στα νησιά του Αιγαίου και ότι δεν έχει καμία πρόθεση να καταφύγει σε πόλεμο για τα χωρικά ύδατα—κάτι το οποίο Τούρκοι αξιωματούχοι παραδέχονται κατ'ιδίαν.¹⁰⁶ Θα πρέπει να πείσει την Ελλάδα ότι η Τέταρτη Στρατιά της είναι μια συμβολική δύναμη που θα διαλυθεί ή θα τοποθετηθεί αλλού μόλις υπάρξει αποστρατιωτικοποίηση των ελληνικών νησιών και θα πρέπει να επιδείξει μέσα από αμοιβαίες επισκέψεις ότι ο στόλος των σκαφών αποβατικών επιχειρήσεων δεν αποτελεί απειλή.

Ταυτόχρονα, η Ελλάδα θα πρέπει να δεσμευθεί ότι θα προχωρήσει στην αποστρατιωτικοποίηση των νησιών της, σύμφωνα με τις διατάξεις των συνθηκών που έχει υπογράψει, αμέσως μόλις επικυρωθεί μια συμφωνία για το Αιγαίο. Ακόμα και πριν από αυτό, θα πρέπει να προβεί στην άμβλυνση των όποιων ψυχολογικών εμποδίων υφίστανται στην ελληνική κοινή γνώμη σε σχέση με μια τέτοια διευθέτηση, παρόλο που κάτι τέτοιο θα είναι δύσκολο δεδομένου του κλίματος έντασης που απορρέει από την τρέχουσα οικονομική κρίση.¹⁰⁷ Πολιτικοί και

¹⁰⁵ Οι Έλληνες προσβλήθηκαν από τα λόγια του αναπληρωτή πρωθυπουργού Bülent Arınç, ο οποίος δήλωσε στις 30 Μαΐου, αναφερόμενος στις οικονομικές δυσκολίες που περνάει η Ελλάδα, ότι οι Έλληνες σε λίγο θα ζητιανεύουν στις γωνιές των δρόμων. «Arınç : Yunanistan mendil arıp dilenecek durumda», *Hürriyet*, 1 Απριλίου 2011.

¹⁰⁶ «Αν η Ελλάδα επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα δώδεκα ναυτικά μίλια, δεν θα προβούμε σε εισβολή. Απλώς δεν θα το αναγνωρίσουμε. Υπερβάλλουν με το θέμα του casus belli». Συνέντευξη στην Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

¹⁰⁷ Συνεντεύξεις στην Crisis Group: «Δεν νομίζω πως ο [πρωθυπουργός] Παπανδρέου μπορεί να αντέξει σήμερα το πολιτικό κόστος μιας συμβιβαστικής λύσης», πρώην σύμβουλος εξωτερικής πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης, Αθήνα, Μάιος 2011· «υπάρχει η εντύπωση ότι πρόκειται να τα παρατήσουμε επειδή δεν μπορούμε να διαθέσουμε αεροπλάνα ... Ασκείται κριτική στον Παπανδρέου από τα ελληνικά μέσα πως υπήρξε πολύ ήπιος.», Νίκος Μαλκουτζής, αρχισυντάκτης, *E-Kathimerini* (αγγλική έκδοση), 10 Μαΐου 2011· «είναι πολύ δύσκολο να υπάρξει κάποια συμφωνία με την Τουρκία. Η συγκεκριμένη [ελληνική] κυβέρνηση θα αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα και μπορεί ακόμα και να πέσει την επόμενη μέρα.», Άγγελος Συρίγος, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός σε θέματα διεθνούς δικαίου και στα ζητήματα του Αιγαίου, Κωνσταντινούπολη, 15 Μαΐου 2011· «μόλις οτιδήποτε σχετικό με τις διαπραγματεύσεις γίνει γνωστό, αυτομάτως

σχολιαστές θα πρέπει να ξεκινήσουν να πείθουν τους Έλληνες συμπολίτες τους πως οι αντιλήψεις τους για συνολική κυριότητα του Αιγαίου δεν συνάδουν με το διεθνές δίκαιο, ούτε ακόμα και με τις απόψεις των δικών τους ειδικών επί του θέματος.¹⁰⁸

Στάδιο 2: Αποδοχή των αρχών και ευελιξία

Αμφότερες οι χώρες θα πρέπει να ανακοινώσουν ότι διαπραγματεύονται μια διευθέτηση του ζητήματος του Αιγαίου σύμφωνα με τις γενικές αρχές της ευθυδικίας και των ειδικών συνθηκών της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Η Ελλάδα θα πρέπει δημοσίως να αναγνωρίσει ότι η Τουρκία, ως παράκτιο κράτος, έχει ορισμένα δικαιώματα που πρέπει να οριστούν με σεβασμό στα χωρικά ύδατα στο Αιγαίο, παρόμοια με εκείνα που έχουν συμφωνήσει άλλα παράκτια κράτη που μοιράζονται μια θάλασσα. Θα πρέπει, επίσης, να αναγνωρίσει δημοσίως, σε συμφωνία με το διεθνές δίκαιο, ότι αποδέχεται πως ο εναέριος χώρος της δεν μπορεί να είναι πιο εκτεταμένος από τα χωρικά ύδατα και να εξηγήσει ότι ο ισχυρισμός των δέκα ναυτικών μιλίων για τον εναέριο χώρο συνιστά παρεκτροπή που θα διορθωθεί.¹⁰⁹ Η Τουρκία θα πρέπει δημοσίως να δεσμευθεί πως θα επικυρώσει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Αυτό σημαίνει ότι αποδέχεται, στην ουσία, ότι η Ελλάδα, όπως η Τουρκία, έχει το δικαίωμα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα δώδεκα ναυτικά μίλια, αλλά πρακτικά οι δύο χώρες θα χρειαστεί να διαπραγματευτούν

καταρρέουν», Ευρωπαϊός αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011. Ο υπουργός Άμυνας Βενιζέλος τόνισε την ανάγκη για «υπεράσπιση της εθνικής κυριαρχίας» σε μια περίοδο που η «Ελλάδα υφίσταται εμφανείς περιορισμούς στην οικονομική της κυριαρχία», προσθέτοντας ότι «όταν κάποιος αισθάνεται ότι είναι οικονομικά και δημοσιονομικά εξασθενημένος, θα πρέπει να στείλει ένα μήνυμα στο εξωτερικό ότι η κανονικότητά του, η προθυμία του να υπερασπιστεί την εθνική κυριαρχία της χώρας του...δεν κάμπτεται». Αποσπάσματα από ομιλία στο κοινοβούλιο, 24 Ιανουαρίου 2011, ελληνικό υπουργείο Άμυνας.

¹⁰⁸ «Οι Έλληνες δεν πιστεύουν ότι το Αιγαίο περιλαμβάνεται στις ανοιχτές θάλασσες. Είναι βαθιά ριζωμένο στο μυαλό τους». Συνέντευξη στην Crisis Group, δικηγόρος και ειδικός σε θέματα ναυτικού δικαίου, Αθήνα, Μάιος 2011. «Κατηγορώ τους πολιτικούς που απέτυχαν να εξηγήσουν στην ελληνική κοινή γνώμη ότι το Αιγαίο δεν είναι ελληνική θάλασσα!», Συνέντευξη στην Crisis Group, Έλληνας ειδικός, Αθήνα, 10 Μαΐου 2011.

¹⁰⁹ «Η Ελλάδα είναι τελείως λάθος σε ό,τι αφορά το ζήτημα του εναερίου χώρου. Είναι απροκάλυπτα εναντίον του διεθνούς δικαίου...Αποτελεί διαπραγματευτικό χαρτί για την Ελλάδα ... [αλλά] πώς αλλιώς θα παρουσιαστεί στην ελληνική κοινή γνώμη ότι η ελληνική κυριαρχία συρρικνώνεται;», συνέντευξη στην Crisis Group, Αλέξης Ηρακλειδής, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, Κωνσταντινούπολη, 13 Απριλίου 2011.

έναν από κοινού αποδεκτό συμβιβαστικό διακανονισμό. Επίσης θα πρέπει από κοινού να δηλώσουν στην παρούσα φάση ότι η όποια διευθέτηση θα διατηρήσει τους διαδρόμους των διεθνών υδάτων στο Αιγαίο.

Στάδιο 3: Διευθέτηση της διένεξης για τα χωρικά ύδατα και καθιέρωση διαδρόμων στα διεθνή ύδατα

Η Ελλάδα και η Τουρκία θα πρέπει να διαπραγματευτούν και να συμφωνήσουν στην ύπαρξη λογικών διαδρόμων στα διεθνή ύδατα για τη διευκόλυνση της διεθνούς ναυσιπλοΐας μέσω του Αιγαίου από και προς τα μεγάλα τουρκικά λιμάνια και τα τουρκικά στενά στη Μαύρη Θάλασσα, με μείωση των ελληνικών χωρικών υδάτων όπου αυτό κριθεί απαραίτητο. Κάποιοι Έλληνες ειδικοί είναι ανοιχτοί σε νέες ιδέες όπως αυτή,¹¹⁰ ενώ και άλλες χώρες έχουν καταλήξει σε παρόμοιες διμερείς συμφωνίες,¹¹¹ ακόμα και αν οι Τούρκοι αξιωματούχοι δεν τις έχουν συζητήσει δημοσίως.¹¹² Η Τουρκία και η Ελλάδα έχουν προηγουμένως εξετάσει, για παράδειγμα,

---

¹¹⁰ Ορισμένοι Έλληνες υποστηρίζουν πως μια μονομερής επέκταση των χωρικών υδάτων στα δώδεκα ναυτικά μίλια δεν εξετάστηκε ποτέ στα σοβαρά από κάποιον υπεύθυνο για την κυβερνητική πολιτική. «Δεν θεωρήθηκε ποτέ ως πιθανότητα, αλλά οι πολιτικοί αγκιστράθηκαν από αυτό επειδή κανένας δεν επιθυμούσε να παραδεχθεί ότι δεν μπορούσαν να το πράξουν...Ακόμη κι έτσι, η απειλή κήρυξης πολέμου από την πλευρά της Τουρκίας δεν ακούγεται ορθή». Συνέντευξη στην Crisis Group, Θάνος Βερέμης, Έλληνας ακαδημαϊκός και πρώην πρόεδρος του Εθνικού Συμβουλίου Παιδείας, 11 Μαΐου 2011. «Πιστεύω πως η καλύτερη λύση είναι να υπάρχει απόσταση δέκα ναυτικών μιλίων παντού. Αν η Τουρκία επιθυμεί να έχει πρόσβαση σε διάδρομο, θα μπορεί να διατηρηθεί ανέπαφος ο ισχύων διάδρομος των διεθνών υδάτων μεταξύ των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων». Συνέντευξη στην Crisis Group, Άγγελος Συρίγος, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός σε θέματα διεθνούς δικαίου και στα ζητήματα του Αιγαίου, Κωνσταντινούπολη, 15 Μαΐου 2011.

¹¹¹ Αφού το Ηνωμένο Βασίλειο επέκτεινε τα χωρικά του ύδατα στα δώδεκα ναυτικά μίλια το 1987, κλείνοντας έτσι το διάδρομο στα διεθνή ύδατα μέσω των Στενών του Ντόβερ, υπέγραψε μια συμφωνία με τη Γαλλία και εξέδωσαν μια κοινή διακήρυξη αναγνωρίζοντας το δικαίωμα στην απρόσκοπτη διακίνηση όλων των εμπορικών και κρατικών πλοίων, όπως επίσης και των πολεμικών πλοίων υπό ομαλή πλεύση και των υπερπτήσεων. Malcolm Nathan Shaw, *International Law* (Cambridge, 2003), σελ. 514. Άλλο παράδειγμα καθιέρωσης διαδρόμων μέσω διεθνών υδάτων αποτελεί η συμφωνία μεταξύ Φινλανδίας-Εσθονίας σύμφωνα με την οποία περιορίσαν τα χωρικά τους ύδατα ώστε να μην φτάνουν εγγύτερα των τριών μιλίων από την κεντρική γραμμή του Κόλπου της Φινλανδίας. Αυτή η συμφωνία παρέχει στη Ρωσία απρόσκοπτη πρόσβαση προς τη Βαλτική Θάλασσα. Βλ. www.un.org/Depts/los.

¹¹² Τηλεφωνική συνέντευξη στην Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Ιούνιος 2011.

το ενδεχόμενο των επτά με οκτώ ναυτικών μιλίων για τα χωρικά ύδατα ορισμένων νησιών.¹¹³

Σε πιο πρακτικό επίπεδο, οι τρίτες χώρες δε φαίνεται να επηρεάζονται σοβαρά από το αν τα πλοία περνούν μέσα από τα διεθνή ή τα χωρικά ύδατα στο Αιγαίο.¹¹⁴ Ωστόσο πολλοί διεθνείς εταίροι ενδιαφέρονται σημαντικά για ελευθερία κίνησης από και προς τη Μεσόγειο, κατά κύριο λόγο οι ΗΠΑ, τα κράτη μέλη της ΕΕ και τα παράκτια κράτη της Μαύρης Θάλασσας που χρησιμοποιούν το Αιγαίο για να φτάσουν στη Μεσόγειο.¹¹⁵

Ως μέρος της ίδιας συμφωνίας, η Τουρκία θα αναγνωρίσει επίσημα τα χωρικά ύδατα της Ελλάδας – μέχρι δώδεκα ναυτικά μίλια, αν το επιθυμεί η Αθήνα, από την ηπειρωτική χώρα και τις ακτές των νησιών του Αιγαίου, εκτός από τους διαδρόμους στα διεθνή ύδατα

και από μια κοινώς συμφωνημένη μεσαία γραμμή, στις περιπτώσεις όπου το όριο των δώδεκα ναυτικών μιλίων από ένα ελληνικό νησί έρχεται σε σύγκρουση με το όριο των δώδεκα ναυτικών μιλίων από τα τουρκικά παράλια ή από τουρκικό νησί το οποίο έχει προσδιοριστεί από κάποια συμφωνία.¹¹⁶ Αμφότερες οι πλευρές θα πρέπει να συμφωνήσουν εκ των προτέρων ότι θα προσφύγουν από κοινού για οποιαδήποτε διένεξη σχετικά με τη χάραξη των ορίων των χωρικών υδάτων στο ΔΔΧ για εκδίκαση του ζητήματος σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές.¹¹⁷

Στάδιο 4: Προσφυγή στο ΔΔΧ για τις εναπομείνουσες διενέξεις, κυρίως για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας

Αφού συμφωνήσουν για τα χωρικά ύδατα, τα σχετικά περάσματα και τα ζητήματα του εναερίου χώρου, η Ελλάδα και η Τουρκία θα πρέπει να δεσμευτούν ότι θα προσφύγουν από κοινού στο ΔΔΧ, αν εξακολουθούν ακόμα να διαφωνούν για την έκταση της υφαλοκρηπίδας τους.¹¹⁸ Μια προσεκτικά προετοιμασμένη κοινή αίτηση

¹¹³ Στις διαπραγματεύσεις που έγιναν την περίοδο 2002-2003, η Τουρκία φέρεται να το αποδέχθηκε αυτό για κάποια σημεία του Αιγαίου για ορισμένα νησιά, και ο πρωθυπουργός Σημίτης αντέδρασε θετικά, δηλώνοντας ότι κάτι τέτοιο είναι καλύτερο από τη λύση των έξι ναυτικών μιλίων. Συνέντευξη στην Crisis Group, Αλέξης Ηρακλείδης, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, Κωνσταντινούπολη, 13 Απριλίου 2011.

¹¹⁴ Δεν υποβάλλουμε τις διαδρομές, και κανένας προς το παρόν δεν μας επιτηρεί, παρόλο που τα πλοία μπορεί να παρακολουθούνται ειδικά αν το πλοίο είναι ύποπτο για λαθρεμπόριο όπλων ή διακίνηση παράνομων μεταναστών... Οι εμπορικές μεταφορές δεν επηρεάζονται από τη διένεξη στο Αιγαίο – απλώς γελούσαμε κατά τη διάρκεια της κρίσης των Ιμίων/Καρντάκ! Αλλά αν αρχίσουν να πυροβολούν ο ένας τον άλλο, τότε μπορεί να εξελιχθεί σε πρόβλημα». Συνέντευξη και ηλεκτρονική αλληλογραφία στην Crisis Group, Τούρκος στέλεχος ναυτιλιακής εταιρείας, Κωνσταντινούπολη, Μάιος - Ιούνιος 2011. «Ένα πλοίο που πλέει από την Κωνσταντινούπολη στη Μεσόγειο πάντοτε ακολουθεί την πιο σύντομη διαδρομή, ανεξάρτητα από τα χωρικά ύδατα». Συνέντευξη στην Crisis Group, Ευρωπαίος αξιωματούχος, Αθήνα, Μάιος 2011.

¹¹⁵ «Η ελευθερία πλοήγησης στο Αιγαίο είναι σημαντική»... «Ο νούμερο ένα στόχος των ΗΠΑ στο Αιγαίο είναι η απουσία διενέξεων». Συνεντεύξεις στην Crisis Group, Αμερικανοί αξιωματούχοι, Ουάσινγκτον και Άγκυρα, Φεβρουάριος – Απρίλιος 2011. «Η Ρωσία και οι υπόλοιπες χώρες που χρησιμοποιούν το Αιγαίο Πέλαγος για μεταφορές είναι εναντίον της απόφασης της Ελλάδας να αυξήσει τα χωρικά της ύδατα στα δώδεκα ναυτικά μίλια και να αποκλείσει το Αιγαίο». Συνέντευξη στην Crisis Group, Αλέξης Ηρακλείδης, Έλληνας ακαδημαϊκός και ειδικός στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, Κωνσταντινούπολη, 13 Απριλίου 2011. «Κανένα κράτος, αν έχει εναλλακτική, δεν θα επιτρέψει σ' άλλο κράτος να ελέγχει την πρόσβασή του στον υπόλοιπο κόσμο. Η Τουρκία δεν είναι μόνη της σε αυτό το ζήτημα. Η Σοβιετική Ένωση κατέστησε σαφές κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για το ναυτικό δίκαιο ότι αυτή ήταν και η δική της θέση για το Αιγαίο». Ηλεκτρονική αλληλογραφία της Crisis Group, Αμερικανός ειδικός σε θέματα ναυτικού δικαίου, Ιούλιος 2011.

¹¹⁶ Σ' αυτή την κλειστή θάλασσα, η μεσαία γραμμή πιθανόν θα ήταν παρόμοια με αυτή που είχε καθιερωθεί στη σύμβαση του 1932 της Τουρκίας με την Ιταλία, αν και η Τουρκία δεν θεωρεί αυτό το έγγραφο δεσμευτικό. Βλ. www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-disputes.en.mfa.

¹¹⁷ Η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, αλλά η Ελλάδα και η Τουρκία μπορούν ακόμα να επιλέξουν από ένα φάσμα διαθέσιμων μέσων για να διευθετήσουν τις διαφορές τους στο Αιγαίο. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας είναι κατατοπιστική και παρέχει διάφορες επιλογές για διευθέτηση των διαφορών, συμπεριλαμβανομένης και της προσφυγής στο ΔΔΧ και της δεσμευτικής διαιτησίας. Το Μόνιμο Δικαστήριο Διαιτησίας (PCA), ένας διεθνής οργανισμός με έδρα τη Χάγη διαθέσιμος ακόμα και για κράτη που δεν έχουν υπογράψει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, έχει επιληφθεί πέντε από τις έξι δεσμευτικές διαιτησίες που βασίστηκαν στο Παράρτημα VII της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, συμπεριλαμβανομένης αυτής για τη θαλάσσια οριοθέτηση μεταξύ Ερυθραίας (η οποία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση) και Υεμένης, αν και η συγκεκριμένη διαιτησία δεν διεξήχθη σύμφωνα με τις διατάξεις της Σύμβασης για την επίλυση διαφορών. Τόσο η Τουρκία όσο και η Ελλάδα είναι κράτη μέλη του PCA. Ωστόσο, έπειτα από την πρώτη συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών το 1975 να φέρουν το θέμα του Αιγαίου ενώπιον του ΔΔΧ, η επιλογή της δεσμευτικής διαιτησίας δεν φαίνεται να έχει ληφθεί σοβαρά υπόψη ως εναλλακτική.

¹¹⁸ Κατά το Άρθρο 287, η Ελλάδα επέλεξε να φέρει όλες τις διαφορές σχετικά με την ερμηνεία ή εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS). Αν η Τουρκία επρόκειτο να γίνει μέλος της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας και επέλεγε επίσης το ITLOS κατά το Άρθρο 287, η διένεξή τους θα επιλύονταν εκεί. Απουσας μιας συμφωνίας επί της

θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια ισορροπημένη και εφαρμόσιμη απόφαση, παρόλο που αμφότερες οι πλευρές φοβούνται πως μια εξισορρόπηση θα μπορούσε να αποβεί εις βάρος τους.¹¹⁹ Κάποια ελληνικά νησιά μπορεί να καταλήξουν με μοιρασμένα ή ακόμα λιγότερα χωρικά ύδατα ή υφαλοκρηπίδα, και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ορισμένοι Έλληνες αναλυτές θεωρούν μια διμερή συμφωνία καλύτερη εναλλακτική και την προσφυγή στο δικαστήριο την έσχατη μόνο λύση.¹²⁰ Ωστόσο, για τους περισσότερους Έλληνες η προσφυγή στα δικαστήρια είναι προτιμότερη, επειδή μια από κοινού προσφυγή θα μείωνε τουλάχιστον τον κίνδυνο να κατηγορηθεί η μία πλευρά στο εσωτερικό για συμβιβασμό.

Το 1975, οι πρωθυπουργοί Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ και Κωνσταντίνος Καραμανλής συμφώνησαν θεωρητικά να προσφύγουν για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας στο ΔΔΧ αλλά ποτέ δεν κατέληξαν στους όρους. Όταν η Ελλάδα υπέβαλε μονομερώς αίτηση το 1976, το ΔΔΧ αποφάσισε ότι δεν είχε καμία δικαιοδοσία επί της υπόθεσης. Με το πέρασμα του χρόνου, η Τουρκία έχει συνειδητοποιήσει ότι τα διεθνή δικαστήρια δεν ευνοούν απαραίτητα πάντα τα ελληνικά επιχειρήματα, όπως φοβόντουσαν κάποτε.¹²¹ Σήμερα το πρόβλημα είναι να αποφασίσουν για ποια ζητήματα θα πρέπει να προσφύγουν στο δικαστήριο, αλλά αν έδιναν μια πραγματική ευκαιρία στις διμερείς συνομιλίες μόνο μερικές εναπομείνουσες διαφωνίες θα απαιτούσαν διεθνή εκδίκαση.

V. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η διένεξη για το Αιγαίο Πέλαγος δεν θα πρέπει να θεωρείται αιώνια. Ζητήματα όπως τα χωρικά ύδατα, η υφαλοκρηπίδα και θέματα κυριαρχίας δεν είχαν προκαλέσει τριβές για πάνω από 50 χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης το 1923 και των επακόλουθων συμφωνιών που αφορούσαν στα νησιά του Αιγαίου και στα σύνορα μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας (και τα Δωδεκάνησα, τα οποία κατά την εποχή εκείνη βρισκόνταν προσωρινά υπό τον έλεγχο της Ιταλίας). Στην πραγματικότητα, πολλά ζητήματα της διένεξης είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων συνθηκών που δημιουργήθηκαν τις δεκαετίες του 1970, 80 και 90 – της πετρελαϊκής κρίσης, των εντάσεων λόγω του Κυπριακού,

διαδικασίας, θα προσφύγουν στη λύση της δεσμευτικής διαιτησίας για την επίλυση της διένεξης.

¹¹⁹ «Η προσφυγή στη Χάγη σημαίνει ότι δεν θα υπάρξει μια απόφαση τύπου 'ο νικητής τα παίρνει όλα'· θα είναι μια λύση με αμοιβαία οφέλη, επειδή έτσι λειτουργεί το ΔΔΧ». Συνέντευξη στην Crisis Group, αξιωματούχος του ΠΑΣΟΚ, Αθήνα, Μάιος 2011.

¹²⁰ Συνέντευξη στην Crisis Group, Αθήνα, Μάιος 2011.

¹²¹ Συνέντευξη στην Crisis Group, Τούρκος αξιωματούχος, Άγκυρα, Απρίλιος 2011.

της εκ νέου αμοιβαίας έλλειψης εμπιστοσύνης και μιας συνήθους πρακτικής στρατιωτικών χειρονομιών που εμπότισε τις σχέσεις μεταξύ των δυο μερών.

Η ψυχολογία εκείνων των περιόδων εξακολουθεί να διατηρείται. Οι Έλληνες νιώθουν ευάλωτοι μπροστά στη μεγάλη δύναμη της Τουρκίας, δυσφορούν για τις σταθερές στρατιωτικές παρενοχλήσεις και είναι απογοητευμένοι από τη μη αναγνώριση των νέων διεθνών κανόνων. Η Τουρκία αισθάνεται εγκλωβισμένη από τους νομικά σεβαστούς ισχυρισμούς των Ελλήνων για το μεγαλύτερο μέρος του Αιγαίου, φοβάται πως θα απολέσει την πρόσβαση στα διεθνή ύδατα και στους πόρους του Αιγαίου αν παραχωρηθούν όσο το δυνατόν μεγαλύτερες θαλάσσιες ζώνες στα ελληνικά νησιά και είναι απογοητευμένη από την ελληνική τάση να αναζητεί οφέλη στο Αιγαίο χρησιμοποιώντας ως μοχλό πίεσης εναντίον της Τουρκίας την ιδιότητα κράτους-μέλους της ΕΕ.

Ωστόσο, δώδεκα χρόνια ουσιαστικής προόδου στην κατεύθυνση της ομαλοποίησης κάνουν αυτές τις ανησυχίες να μοιάζουν περισσότερο ψυχολογικές παρά πραγματικές. Το κυπριακό ζήτημα δεν έχει επιλυθεί, αλλά η κατάσταση στο διαιρεμένο νησί πολύ σπάνια υπήρξε πιο ειρηνική. Η αυξανόμενη αλληλοεξάρτηση Τουρκίας-Ελλάδας κάνει την πραγματική διένεξη να φαντάζει απίθανη. Βαθιά μέσα στην οικονομική της κρίση, η Ελλάδα χρειάζεται να βρει τρόπους να μειώσει τον δυσανάλογο στρατιωτικό της προϋπολογισμό και η Τουρκία χρειάζεται να κάνει ό,τι είναι δυνατόν για να διασφαλίσει τη σταθερότητα της γειτονικής χώρας. Την ίδια στιγμή, η Ελλάδα, πιθανόν περισσότερο από άλλες χώρες, έχει ζωτικό συμφέρον να διασφαλίσει πως η Τουρκία δεν θα εγκαταλείψει τη φιλοδοξία της για ένταξη στην ΕΕ. Η στιγμή είναι κατάλληλη για να επιλυθεί αυτή η δαπανηρή, ξεπερασμένη, αχρείαστη και ολοένα πιο τεχνητή διένεξη για το Αιγαίο.

Κλειδί για την εξεύρεση μιας συνολικής λύσης στο Αιγαίο αποτελεί η συμφωνία στο ζήτημα των χωρικών υδάτων. Θα εξουδετέρωνε οποιαδήποτε λογική απειλής πολέμου εκ μέρους της Τουρκίας εναντίον της Ελλάδας και θα αποτελούσε τη βάση για συμφωνίες επί του εναέριου χώρου, της υφαλοκρηπίδας και, τελικά, των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών. Επίσης, θα βοηθούσε την Τουρκία να προχωρήσει στον ανεπισημώς διακηρυγμένο στόχο της, να αποδεχθεί δηλαδή τους όρους της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, όπως σχεδόν κάθε χώρα στον κόσμο, κάτι που θα αναγκαστεί κάποια μέρα να πράξει αν εννοεί σοβαρά ότι επιθυμεί να ενταχθεί στην ΕΕ.

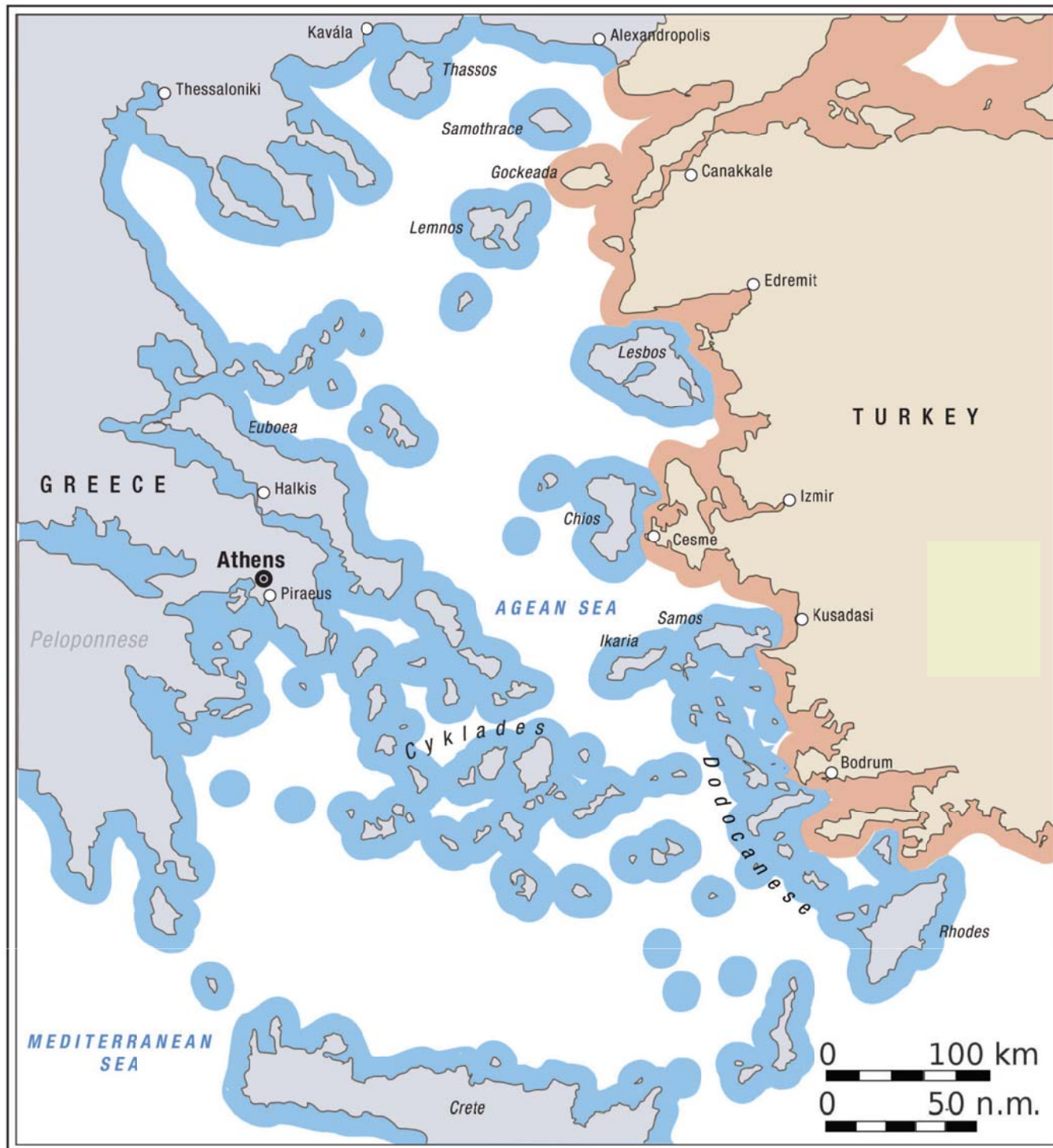
Μια λύση τελικά απαιτεί τόσο πολιτική θέληση και θάρρος όσο και νομική επιδεξιότητα. Αμφότερες οι πλευρές θα χρειαστεί να προβούν σε δημόσιες

χειρονομίες και δεσμεύσεις. Θα πρέπει πρώτα να επιχειρήσουν να λύσουν τις διαφορές τους διμερώς, αλλά αν δεν μπορέσουν να επιτύχουν μια συνολική διευθέτηση, θα πρέπει να πράξουν ό,τι πολλές άλλες χώρες που δεν είχαν καταφέρει να επιλύσουν όλα τα ζητήματα που σχετίζονταν με την κοινή τους θάλασσα, συγκεκριμένα να απευθυνθούν από κοινού στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και να ζητήσουν τη βοήθειά του.

**Κωνσταντινούπολη/Αθήνα/Βρυξέλλες,
19 Ιουλίου 2011**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ ΓΙΑ ΧΩΡΙΚΑ ΥΔΑΤΑ ΞΕΙ ΚΑΙ ΔΩΔΕΚΑ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΜΙΛΙΩΝ

Map of the Aegean, with approximate extent of current 6nm territorial waters.
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Aegean_6_nm.svg

- Turkish territorial sea
- Distribution of Greek territorial seas in the Aegean at 6 Nautical miles

Map of the Aegean, with approximate extent of current 12nm territorial waters.
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Aegean_12_nm.svg

- Turkish territorial sea
- Distribution of Greek territorial seas in the Aegean at 12 Nautical miles